

Terenska nastava u sklopu predmeta Izborna sociologija u Prvoj gimnaziji Zagreb

---

Kolarić, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:275985>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported/Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-13**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Dora Kolarić

**TERENSKA NASTAVA U SKLOPU PREDMETA IZBORNA SOCIOLOGIJA U
PRVOJ GIMNAZIJI ZAGREB**

Diplomski rad

Zagreb, lipanj, 2021.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Dora Kolarić

**TERENSKA NASTAVA U SKLOPU PREDMETA IZBORNA SOCIOLOGIJA U
PRVOJ GIMNAZIJI ZAGREB**

Diplomski rad

Mentor:

dr. sc. Zvonimir Bošnjak, pred.

Zagreb, lipanj, 2021.

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Dora Kolarić

Naziv oba studija: Fonetika – znanstveno usmjerenje/Sociologija – nastavnički smjer

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Terenska nastava u sklopu predmeta Izborna sociologija u Prvoj gimnaziji Zagreb

Naslov rada na engleskome jeziku: Outdoor teaching within high school subject Elective Sociology in the First Gymnasium Zagreb

Datum predaje rada: 28.05.2021.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Ovim potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad pod naslovom

TERENSKA NASTAVA U SKLOPU PREDMETA IZBORNA SOCIOLOGIJA U PRVOJ GIMNAZIJI ZAGREB

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Dora Kolarić

(ime i prezime studenta/ice)

Zagreb, 28.05.2021.

ZAHVALA

Željela bih ovim putem zahvaliti svojim dragim prijateljicama, Marini, Tihani i Luciji. Bile ste uz mene u onim najljepšim trenucima, a i onim malo manje lijepim. Želim vam se zahvaliti na svim smiješnim, zabavnim i ludim trenucima, na svim suzama koje smo zajedno proplakale i na svim problemima koje smo zajedno uspješno svladale. Vi ste mi uistinu uljepšale studiranje i bez vas ne bi bilo ni upola ludo i zabavno kao što je to bilo!

Želim se zahvaliti i svojoj obitelji na podršci i riječima ohrabrenja. Najviše od svega želim se zahvaliti svojoj mami bez koje danas ne bih bila tu gdje jesam!

Posebnu zahvalu upućujem svome mentoru, profesoru Zvonimiru Bošnjaku. Hvala Vam na svim korisnim savjetima koje ste mi uputili kako za vrijeme studiranja, tako i za vrijeme pisanja ovog diplomskog rada.

Isto tako, veliku zahvalu upućujem profesorici Zlati Paštar koja mi je dopustila provođenje istraživanja na njenom predmetu Izborna sociologija te je uvijek spremno odgovarala na svako moje pitanje i nedoumicu.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. SUVREMENO OBRAZOVANJE I IZVANUČIONIČKA NASTAVA	2
3. CILJEVI I SVRHA	11
4. POLAZIŠTA I HIPOTEZE	12
5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	12
5.1. UZORAK	12
5.2. INSTRUMENTI	13
5.3. PROVEDBA ISTRAŽIVANJA	13
5.3.1. <i>Terenske nastave (Baptistička crkva i Budistički centar) – prije evaluacije</i>	14
5.3.2. <i>Evaluacija terenskih nastava</i>	14
6. REZULTATI	15
6.1. Evaluacija terenske nastave – Baptistička crkva u Zagrebu	15
6.2. Evaluacija terenske nastave – Budistički centar u Zagrebu	19
6.3. Evaluacija terenske nastave općenito	23
7. RASPRAVA	26
7.1. Evaluacija terenskih nastava – Baptistička crkva i Budistički centar	26
7.2. Evaluacija terenske nastave – općenito	28
8. OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA	29
9. ZAKLJUČAK	30
10. LITERATURA	32
11. SAŽETAK	34
12. ABSTRACT	35
13. ŽIVOTOPIS	36
14. PRILOZI	37

1. UVOD

Izlete, ekskurzije, terenske nastave pa čak i kratke odlaske u prirodu ili dvorište škole uvijek smo s veseljem iščekivali. Smatrali smo to bijegom od ustaljenog rasporeda sati, zatvorene učionice te dugih i monotonih predavanja. No, osim opuštenijeg načina rada koju je izvanučionička nastava neminovno nosila sa sobom tu je naravno bio prisutan i obrazovni aspekt takve nastave. Sjećam se da smo, prije bilo kakvog odlaska na teren, od nastavnika dobili detaljnu uputu što i kako trebamo raditi po dolasku na dogovorenu lokaciju. I dok smo mi (učenici) negodovali činjenicom da na terenu, u kinu ili kazalištu ne možemo pustiti „mozak na pašu“, nastavnici su vrlo dobro znali koliko su korisni zadaci i aktivnosti koje su nam prethodno dodijelili. Ta se taktika pokazala vrlo učinkovitom i korisnom. Uvijek sam puno više naučila i zapamtila o određenoj temi ukoliko sam ju mogla doživjeti sa svim svojim osjetilima i ukoliko sam određeno iskustvo stekla „iz prve ruke“. Kao budućoj profesorici cilj mi je prenijeti znanje učenicima, ali ne samo to. Svojim učenicima, također u okviru školskog obrazovanja, želim omogućiti stjecanje stvarnog iskustva koje će najpotpunije dobiti upravo izlaskom iz učionice. Od te je želje i potekla ideja za ovo istraživanje koje je u prvotnom planu bilo zamišljeno kao odlazak na terensku nastavu s učenicima srednje škole u sklopu izbornog predmeta iz sociologije. Međutim, zbog cjelokupne situacije uzrokovane COVID-19 virusom, morala sam izmijeniti prvotni plan te sam zapravo provela kvalitativnu procjenu pedagoške prakse gdje sam online anketom ispitala interes, stav i doživljaj učenika za terensku nastavu. Isto tako, ovo istraživanje spada u prigodno akcijsko istraživanje zbog iznimno malog broja ispitanika pa nema mjesta generalizacijama već tek vrednovanju iskustva stečenog provodeći ovakvu nastavu. U samom sam istraživanju koristila online anketni upitnik koji sam kreirala pomoću *Google* opcije, *Google* obrasci. Anketna pitanja odnosila su se na terenske nastave u Baptističku Crkvu i Budistički centar, koje su učenici zajedno sa svojom nastavnicom posjetili prije uvođenja strogih epidemioloških mjera, te na terensku nastavu općenito. Učenike sam pozvala na sudjelovanje u anketi putem e-maila gdje sam, između ostalog, navela svrhu i cilj istraživanja, trajanje i tijek ispunjavanja ankete, način na koji će se zaštititi identitet sudionika, dobrovoljnost sudjelovanja, mogućnost odustajanja te podatke i kontakt voditeljice istraživanja u slučaju dodatnih pitanja. Isto tako, u e-mailu se nalazio link na anketni upitnik te su učenici imali dva tjedna za ispunjavanje. Nakon toga više nije bilo moguće pristupiti anketi. Od ukupno 17 učenika koji su pohađali predmet Izborna sociologija u školskoj godini 2019./2020., 11 učenika pristupilo je anketi te su njihovi odgovori obrađeni i prikazani u Rezultatima. Prema našim saznanjima, u istraživanjima

iskustava učenja i poučavanja u nastavi srednjoškolske sociologije izvanučionička nastava nije ozbiljno zastupljena te se nadamo da ćemo našim radom doprinijeti tako da ćemo otvoriti ovu temu i usmjeriti kolege, kako praktičare tako i istraživače, da doprinesu njenom daljnjem razvoju.

2. SUVREMENO OBRAZOVANJE I IZVANUČIONIČKA NASTAVA

Nije pretjerano reći da se svijet u kojem danas živimo mijenja rapidnom brzinom. Rađanje novih naraštaja, otkrivanje novih spoznaja, svakodnevno osmišljavanje i kreiranje novih tehnoloških izuma – sve to utječe na suvremeni svijet i čovječanstvo. Upravo zbog takvog brzog mijenjanja svega što nas okružuje, nužno je osposobljavanje pojedinaca za život u društvu u kojem će pojedinci moći i znati odgovoriti na zahtjeve društva, te istovremeno doprinijeti razvitku budućeg društva i budućih generacija bez ugrožavanja istih. Iz tog razloga, zastarjeli i neadekvatni načini poučavanja u školama koji se temelje na pukom usvajanju činjenica i generalizacijama nisu dostatni „za život, već bi učenike trebalo osposobiti za razumijevanje i otkrivanje svijeta u kojem žive, tj. treba stvoriti motivirane i osposobljene osobe spremne za cjeloživotno učenje.“ (Lukša, Žamarija, Dragić Runjak i Sinković, 2014). Slično navodi i Petrović u svom diplomskom radu: „Ako je funkcija školstva priprema nove generacije za izazove budućnosti, kod učenika se treba razvijati fleksibilnost, sposobnost rješavanja problema i kritičko mišljenje što se ne može postići prenošenjem dekontekstualiziranog znanja i mehaničkim pamćenjem.“ (Petrović, 2018: 43). Upravo takav način učenja koji zahtijeva mehaničko pamćenje (često) nepotrebnih činjenica, većinom odbija učenike od same ideje učenja „jer ga povezuju s nastavom u školi koja je najčešće frontalna, suhoparna, dosadna i prisilna.“ (Petrović, 2018: 9). Većina teoretičara, posebice oni koji se zalažu za nastavu u čijem je središtu učenik, složiti će se da to nije idealna situacija ukoliko se učenike želi osposobiti za rad i život u suvremenom društvu gdje se od pojedinca očekuje kritičko promišljanje, samostalnost, brza reakcija, snalaženje, inovativnost, i sl. Zbog toga „znanje treba biti posljedica vlastitog opažanja i razmišljanja, dok učenje treba imati karakter pronalaženja i otkrivanja.“ (De Zan, 1999, prema Sever, Vranić, Bošnjak, Čačić, Protulipac i Klepac, 2017: 96). U modernom dobu tehnoloških izuma i virtualnih susreta „škola je postala gotovo jedino strukturirano mjesto gdje se djeca i mladež mogu kontinuirano susretati, razgovarati, sukobljavati i razmjenjivati ideje.“ (Previšić, 2000, prema Mlinarević i Brust Nemet, 2011: 3). No, je li škola kao takva spremna odgovoriti potrebama suvremenog društva te je li formalno obrazovanje kakvo se nudi (pa čak i nameće) učenicima dovoljno za osposobljavanjem mladih, snalažljivih, kreativnih, kritički nastrojenih pojedinaca? Petrović

(2018) smatra da škola kao institucija formalnog obrazovanja nije dorasla zahtjevima današnjeg društva te kaže da je „krutost institucija formalnog obrazovanja u opreci s današnjim društvom i njegovim potrebama što je vrlo ozbiljan problem s obzirom na to da je jedna od primarnih funkcija škole upravo pripremanje budućih naraštaja da budu sposobni odgovoriti potrebama društva.“ (Petrović, 2018: 10). Isto tako, u osnovnim i srednjim školama i dalje se njeguje tradicionalni način poučavanja gdje je učenik podređen i poslušan, a njegova jedina uloga je pasivno primanje informacija koje mu prenosi nastavnik. Uz sve spomenuto, ne čude oštre kritike i prigovori na račun današnjeg školstva općenito, a posebice školstva i sustava formalnog obrazovanja kakav trenutno postoji u Republici Hrvatskoj. Upravo su sve veće kritike potaknule brojne teoretičare, nastavnike, znanstvenike i druge subjekte uključene u proces nastave da počnu promišljati (i još važnije implementirati) o različitim vrstama nastavnih i izvannastavnih aktivnosti koje nisu isključivo vezane uz učionicu. Jedna od takvih vrsta nastavnih aktivnosti, svakako je izvanučionička nastava. Pavao Skok u svojoj knjizi *Izvanučionička nastava* već u prvim redovima govori o potrebi odnosno nužnosti takve nastave te kaže: „Jedno iznimno važno pedagoško područje, koje je u nekim segmentima hrvatskog školskog sustava, prilično zanemareno, a kroz koje bi se i samu učioničku nastavu moglo učiniti zanimljivijom i životnijom, razni su (oblici, tipovi ili vrste) izvanučioničke nastave.“ (Skok, 2002: 3). Prema *Pravilniku¹ o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole* (2014) pod člankom 2. stoji da je „*Izvanučionička nastava* oblik nastave koji podrazumijeva ostvarivanje planiranih programskih sadržaja izvan školske ustanove.“ Jagić, Poljak i Stančić (2012) navode da je „osnovni cilj izvanučioničke nastave omogućiti stjecanje osobnog iskustva i doživljaja kod učenika“ te da „rad izvan škole potiče radost otkrivanja, istraživanja i stvaranja.“ (2012: 98). Isto tako, naglašavaju prisutnost timskog rada te lakše i brže učenje kao i približavanje nastavnih sadržaja na neposredan, nov i zanimljiv način (Jagić i sur., 2012). Mnogi autori pisali su o dobrobitima odnosno prednostima izvanučioničke nastave te kako spomenuta nastava doprinosi realizaciji suvremene nastave u čijem središtu su učenik i njegove potrebe. Preciznije, izvođenjem izvanučioničke nastave učenici aktivno sudjeluju, razvija se timski duh, povećava se motivacija i radne navike kod učenika. Isto tako omogućava se međupredmetno povezivanje, potiče se istraživački duh i snalaženje u novim okolnostima, znanja se usvajaju dodiranjem, istraživanjem, otkrivanjem i osobnim iskustvom. Na taj način dolazi do izražaja učenje otkrićem te učenje iskustvom kao i razvijanje kritičkog mišljenja, a kao rezultat usvojeni sadržaji dulje ostaju u pamćenju učenika (Bognar i Matijević, 2002.,

---

¹ U daljnjem tekstu skraćeni naziv – *Pravilnik*

Borsos, Borić i Patocskai, 2018., Detling, 2010., De Zan, 1999., Đuđik, 2019., Habek, 2015., Jagić, 2010., Jedličko, 2007., Skok, 2002). UNESCO je također pisao o pozitivnim značajkama nastave na otvorenom u kontekstu prirode i društva (Anđić, 2007), no opis se može primijeniti i na druge predmete. Prema UNESCO-u nastava na otvorenom učenicima „pruža iskustva o „prirodnom svijetu“ i o njegovim fizičkim i biološkim procesima te „društvenom svijetu“ i njegovim značajkama i međutjecajima.“ (UNESCO, 2002, prema Anđić, 2007: 12). Kada na takav način učenik uranja u ono što ga svakodnevno okružuje, neminovno je razvijanje intelektualnih, emocionalnih i tjelesnih sposobnosti pojedinca koje će pak uvjetovati stvaranje mladog i aktivnog građanina, a prema Bognaru i Matijeviću (2002) takav će pojedinac biti sposoban dalje razvijati kulturna i civilizacijska dostignuća. Osim toga, nastava na otvorenom „postaje „avantura“, „igra“ i snažno je motivacijsko sredstvo za razvijanje novih iskustava.“ (UNESCO, 2002, prema Anđić, 2007: 12), a ukoliko učenici izvanučioničku nastavu doživljavaju kao igru „postiže se osnovni cilj izvanučioničke nastave, a to je svladavanje nastavnih cjelina bez opterećenja.“ (Sever i sur., 2017: 106). Nadalje, izlaskom iz razreda odnosno škole, učenici stječu iskustvo „iz prve ruke“. To znači da učenici sa svim svojim osjetilima mogu osjećati, gledati, slušati, mirisati, pipati, kušati – prostor, prirodu, društvo i svijet oko sebe. Tek aktivnim korištenjem svih osjetila „konkretni materijal (sadržaj), koji do nas dolazi preko naših osjetila obrađuje se i prerađuje u spoznaje, znanja i iskustva.“ (Jelavić, 1998: 16). Iz tih razloga, „u školi treba njegovati strategije rada i stvarati pedagoške situacije da bi se udovoljilo potrebama ovog i budućeg vremena.“ (Bognar i Matijević, 2002: 310). Međutim, koliko god da brojni autori naglašavali prednosti izvanučioničke nastave, ona ima i svojih nedostataka odnosno ograničenja. Sever i sur. (2017) anketirali su učenike i učitelje u sedam osnovnih škola u gradu Zagrebu o izvanučioničkoj nastavi u prirodi te su kao rezultat dobili da su dva vodeća negativna aspekta takve nastave financijske i organizacijske prirode. Financijske poteškoće prvenstveno se odnose na financijske mogućnosti roditelja koji su primorani snositi određene troškove (hrana, karte/ulaznice, prijevoz, i sl.) prilikom izvođenja izvanučioničke nastave. Organizacijske poteškoće vežu se uz cjelokupnu organizaciju izvanučioničke nastave koja uključuje nekoliko etapa (pripremu, izvođenje, evaluaciju) te ih sve mora osmisliti i provesti nastavnik koji organizira takvu nastavu. Organiziranje određenog oblika izvanučioničke nastave posebice je problematično zato što se „u pravilu ostvaruje u nastavne dane“ (Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole, 2014) što može predstavljati problem onda kada se određeni predmet održava jednom tjedno i to jedan sat (45 minuta) ili blok-sat (90 minuta), posebice u situacijama kada se odlazi u neku ustanovu koja nije u blizini

škole. U tom slučaju, međupredmetno povezivanje dvaju ili više predmeta ima veliki značaj zato što u toj situaciji niti jedan nastavnik ne gubi od svog sata. Dakako da ovakvo povezivanje više predmeta iziskuje trud, volju i organizaciju ne samo dotičnih nastavnika već i ravnatelja, stručnih suradnika i ustanove (ukoliko se radi o posjeti određenoj ustanovi) no prednosti takvog načina poučavanja, kako za učenike tako i za učitelje, daleko premašuju organizacijske poteškoće. Mihelčić je u svome radu o terenskoj nastavi i međupredmetnom povezivanju u nastavi geografije dobila povratne informacije koje su pokazale „da je kombinacija različitih nastavnih područja i terenskog rada bila dobrodošla te je dovela do fleksibilnog i visoko kvalitetnog nastavnog rada sa sudionicima.“ (2017: 72). Lukša i sur. (2014) također su osim prednosti, ispitali i nedostatke izvanučioničke nastave anketirajući učitelje i učenike četiriju osnovnih škola u kontekstu predmeta prirode te biologije. Učitelji su kao glavne nedostatke naveli financijske mogućnosti roditelja, puno posla oko organizacije terenske nastave, neodgovornost i nezainteresiranost nekih učenika te nerazumijevanje i nezainteresiranost roditelja (Lukša i sur., 2014). Dok su učenici, s druge strane, kao glavne nedostatke takve nastave naveli neslaganje učenika i nastavnika, strogost učitelja te nedovoljno definirani zadatci odnosno učenici nisu znali što i kako treba raditi (Lukša i sur., 2014). No, pogleda li se rezultat odgovora na pitanje postavljeno u anketi „Voliš li kad se u tvojoj školi organizira škola u prirodi?“, svi učenici su odgovorili potvrdno (Lukša i sur., 2014: 76). To navodi na zaključak da iako učenici smatraju da takav oblik izvanučioničke nastave ima određena ograničenja, oni i dalje uživaju kada se provodi. Lukša i sur. (2014) također su željeli vidjeti zašto učitelji ne provode češće terensku nastavu te su kao rezultat dobili odgovore učitelja koji smatraju da su glavni razlozi nedovoljna podrška škole te financijske mogućnosti i prijevoz. UNESCO je poteškoće koje se javljaju tijekom planiranja, pripremanja i realizacije izvanučioničke nastave svrstao u sedam kategorija: organizacijske, školske, vremenske, financijske, lokacijske, sigurnosne te individualne poteškoće² (UNESCO, 2002, prema Anđić, 2007).

Kada je riječ o vrstama odnosno oblicima izvanučioničke nastave, različiti autori nude različite podjele koje se u određenoj mjeri ipak poklapaju. Tako De Zan (1999) govori o ukupno pet oblika nastave izvan učionice, a tu je svrstao: izlete, ekskurzije, odlaske u kina, kazališta i galerije, terensku nastavu te školu u prirodi. Skok (2002) ima sličnu podjelu izvanučioničke nastave, no on uz izlete, ekskurzije te terensku nastavu navodi još i nastavne posjete, nastavu u prirodi, zimovanja, ljetovanja te logorovanja. Husanović-Pejnović

---

² Za detaljniji opis pogledati u Anđić, D. (2007). Učenje i poučavanje prirode i društva na otvorenim prostorima.

izvanučioničku nastavu dijeli s obzirom na nekoliko različitih polazišta izvođenja ovakve nastave: „s obzirom na vrijeme: 1 sat, blok-sat, poludnevna, dnevna i višednevna; prema mjestu izvođenja: školsko dvorište, naselje, uži zavičaj, širi zavičaj, dio Republike Hrvatske; s obzirom na prostor: u zatvorenom i otvorenom prostoru; prema sadržaju: mješovite, interdisciplinane, ekološke, geografske, biološke, povijesne, proizvodne; prema metodičkoj namjeni: uvodne, istraživačke, ilustrativne, i sl.“ (2011: 50). Ona također navodi da je ovakvu nastavu moguće izvoditi u „izvanučioničkim prostorima oko škole, u neposrednom okružju škole, u gospodarskim objektima u zavičaju, u ustanovama i komunalnim objektima te u kulturnim i vjerskim institucijama.“ (Husanović-Pejnović, 2011: 50). Za Husanović-Pejnović izvanučionička nastava sastoji se od učenja istraživanjem i otkrivanjem, a to se prema njoj ostvaruje kroz šetnje, izlete, ekskurzije, terensku nastavu te školu u prirodi. Još je jednu podjelu vrijedno spomenuti, a to je podjela koja stoji u *Pravilniku* (2014) u članku 2. „U izvanučioničku nastavu spadaju: školski izleti, školske ekskurzije, terenska nastava i škola u prirodi.“ U *Pravilniku* (2014) se također navodi da izvanučionička nastava prema trajanju može biti „poludnevna, dnevna ili višednevna“, a može se ostvarivati „u mjestu stanovanja, užem zavičaju, drugom dijelu Republike Hrvatske ili u inozemstvu.“ Budući da je tema ovog diplomskog rada terenska nastava u Prvoj gimnaziji Zagreb, detaljnije će se obraditi upravo taj oblik izvanučioničke nastave.

„Izraz *terenska nastava* dolazi od latinske riječi *terra* što znači zemlja, kraj, predio. Prema tome, izraz *terenska nastava* se rabi kao suprotnost razredu i kabinetu, odnosno kao suprotnost teoriji.“ (Liebl, 2009). Međutim, termin *terenska nastava* nije oduvijek postojao kao takav u pedagoškim knjigama. Ovaj naziv pronalazimo tek „u novijoj pedagoškoj literaturi, dok se kroz povijest ona (terenska nastava) spominjala pod nazivom praktične vježbe u nastavi i vježbanje.“ (Lukša i sur., 2014: 70). Pedagoške koncepcije razvijene u 17. i 18. stoljeću na čelu sa cijenjenim pedagozima humanistima kao što su J. A. Komensky, J. Locke, J. H. Pestalozzi te J. J. Rousseau, promovirale su važnost povezivanja nastave s učenikovim okruženjem. Tako su „odgoj i obrazovanje na otvorenim prostorima ili nastava u prirodi i okolišu, odavno poznati načini učenja i poučavanja.“ (Anđić, 2007: 8). Komensky, Rousseau i Pestalozzi najviše su naglašavali učenje promatranjem, zapažanjem i učenje iz vlastitog iskustva odnosno „iz prve ruke“. Naglasak su stavljali na primarne izvore znanja kao i na neposredan način učenja dok učenje iz knjige unutar zidova učionice, prema njima, treba biti u drugom planu. U *Pravilniku* (2014) stoji da je terenska nastava „oblik izvanučioničke nastave koji se izvodi u izvornoj stvarnosti, s ciljem njenog upoznavanja u kojoj se mogu

primjenjivati i istraživačke metode.“ Urbanc i Družić kod definiranja terenske nastave naglasak stavljaju na „integriranje teorijskih, praktičnih i iskustvenih metoda podučavanja“ što posljedično „od nastavnika zahtijeva dodatno profesionalno usavršavanje, te definiranje jasnih kriterija, ciljeva i sadržaja terenske nastave.“ (1999: 56). Nadalje, ciljevi terenske nastave mogu biti „primjena usvojenog teorijskog znanja, integriranje teorije i prakse ili uvježbavanje vještina potrebnih za rad u praksi.“ (Parsloe, 1983, prema Urbanc i Družić, 1999: 40). Terenska se nastava također odlikuje brojnim prednostima što ne čudi zato što je jedan od oblika izvanučioničke nastave, a o prednostima iste pisano je u ranijim odlomcima ovog diplomskog rada. Šag, Turić, Čerba i Turković Čakalić (2016.) pišu o prednostima učenja na otvorenom te o prednostima terenske nastave. Kažu da učenicima „iskustveno učenje u prirodi donosi i psihomotoričke dobrobiti zbog fizičke aktivnosti i boravka na svježem zraku te afektivne poput pozitivnog razmišljanja i usvajanja vještina koje će moći koristiti u svakodnevicu.“ (Šag i sur., 2016: 73). Autori se u svom članku dotiču i generičkih kompetencija koje čine temelj koncepcije cjeloživotnog učenja. Navode da „terenska nastava razvija i generičke kompetencije u učenika poput sposobnosti analize i sinteze proučavanog, sposobnosti primjene znanja i naučenog u praksi, razvijanja istraživačkih vještina, sposobnosti stvaranja novih ideja te rješavanja problema.“ (Šag i sur., 2016: 73). Odgojno-obrazovni proces koji je usmjeren na pojedinca (učenika), na razvoj njegovih kompetencija i odgoj cjelovite osobe odlike su suvremene nastave, a ona se od tradicionalne nastave razlikuje po „metodičkim postupcima koji su usmjereni prema učeniku: promiče osobnost učenika, poštuje njegove potrebe, potiče njegov kritički odnos prema spoznajama, odgaja ih za promjene, za kooperativan suživot, za poštovanje ljudskih prava, za empatiju prema slabijem, upućuje učenika na samostalno istraživanje i upućuje na važnost cjelovitog poučavanja.“ (Husanović-Pejnović, 2011: 11). Osim što terenska nastava ima pozitivne učinke na učenike i razvijanje njihovih sposobnosti, ona također pozitivno utječe i na samog nastavnika koji organizira i provodi takvu nastavu (Mihelčić, 2017). Nedostatci odnosno ograničenja terenske nastave poklapaju se u određenoj mjeri s ograničenjima spomenutim općenito kod izvanučioničke nastave. Dodatno, Lukša i sur. smatraju zanimljivim „da se nastavnici smatraju dovoljno educirani za organizaciju i provođenje terenske nastave, a s druge strane ankete učenika pokazuju da oni često nisu zadovoljni organizacijom te nastave, nejasni su im zadaci i samu terensku nastavu doživljavaju kao zabavu što pokazuje da ona nije dobro metodički organizirana i provedena.“ (2014: 78). Upravo ovakvo doživljavanje terenske nastave kao „zabave“, „igre“, „izleta“, „bijega od učionice“ rezultat je prvenstveno nedovoljne podrške od strane škole, zatim nedovoljne zainteresiranosti i volje nastavnika da

se educiraju na tom polju, a povrh svega preporuke u nacionalnim dokumentima koje ostaju samo na papiru zato što se nigdje eksplicitno ne navodi na koji način, gdje, kada i zašto provoditi terensku i ostalu srodnu nastavu. Petrović navodi da je problem u tome „što je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa na razini države formalno propisalo terensku nastavu i suradnju škole s drugim odgojno obrazovnim institucijama bez ikakvih uputa kako bi se to trebalo realizirati.“ (2018: 16). Isto tako u *Nacionalnom kurikulumu nastavnoga predmeta sociologija: prijedlog* (2016) stoji da „Učitelji samostalno odlučuju koje će sadržaje i u kojoj mjeri uvrstiti u svoju nastavu.“, a shodno tome odlučuju i o oblicima rada koje će koristiti da bi prezentirali odabrane sadržaje svojim učenicima. No, iako su učitelji ti koji odlučuju o sadržajima i oblicima rada te bi netko mogao naglo zaključiti da su oni glavni „krivci“ za nedovoljno provođenje izvanučioničkih oblika nastave, to nije tako. Ministarstvo znanosti i obrazovanja kao i škole, imaju također veliku ulogu kada je u pitanju organiziranje i provođenje izvanučioničke (terenske) nastave. Ministarstvo znanosti i obrazovanja trebalo bi jasnije i detaljnije objasniti na koji način, kada, gdje i zašto provoditi terensku nastavu te dati eksplicitne primjere, a škole moraju pružiti veću podršku u kontekstu edukacije nastavnika o takvom načinu nastave te istovremeno aktivno poticati nastavnike na održavanje takvog oblika nastave. Skok (2002) također u svojoj knjizi navodi odgovore ispitanika-nastavnika koji navode da Ministarstvo ne poduzima ništa po pitanju unapređenja terenske nastave te su naveli da nisu upoznati s literaturom na tu temu.

Zaziranje velikog broja nastavnika od terenske nastave u neku je ruku očekivano zbog mukotrpe i dugotrajne organizacije takve nastave. U *Pravilniku* (2014) stoji da se „Izvanučionička nastava planira godišnjim planom i programom rada školske ustanove i/ili školskim kurikulumom za svaki razred/razredni odjel/odgojno-obrazovnu skupinu.“ Drugim riječima, nastavnik već na početku školske godine pa čak i prije početka školske godine, mora imati plan i razradu terenske nastave po tzv. etapama. Većina autora govori o tri temeljne etape: priprema, realizacija te evaluacija odnosno vrednovanje (Bognar i Matijević, 2002., Skok, 2002., Šag i sur., 2016., UNESCO, 2002, prema Anđić, 2007). Prva faza – priprema terenske (izvanučioničke) nastave najdugotrajnija je faza budući da započinje godišnjim planom i programom koji se donosi na početku školske godine (Detling, 2010). „Planiranje i pripremanje je složen proces, a ovisi o raznim čimbenicima, a jedni od njih su: broj učenika, sposobnost i dob učenika, mjesto održavanja, udaljenost od škole, resursi i slično.“ (Đuđik, 2019: 6). U svakoj etapi učitelji i učenici imaju određene zadatke i obveze, a Skok smatra da učenike/studente „treba uključivati u sve didaktičke etape terenske nastave (planiranje,

neposredno pripremanje, proces izvođenja, evaluaciju), kako bi što odgovornije i kroz demokratsko komuniciranje, shvatili svoja prava i dužnosti u procesu ostvarivanja terenske nastave.“ (2002: 205). Neki od zadataka učitelja u pripremnoj fazi terenske nastave prema UNESCO-u su: „odrediti svrhu terenskog rada, utvrditi potrebno znanje i vještine, informirati učenike i roditelje o svrsi, troškovima, odrediti učenicima osobne i grupne zadaće, pripremiti materijal i opremu za bilježenje informacija, analizirati mogući rizik“, itd. (UNESCO, 2002, prema Anđić, 2007: 14). Osim učitelja, i učenici su u ovoj fazi dužni saslušati i ispuniti zadaće i obaveze koje im je učitelj dao: „učenici moraju biti svjesni svrhe terenske nastave (ako je moguće doprinijeti njezinom određivanju), razvijati prije potrebno znanje i sposobnosti, uvježbavati tehnike prikupljanja podataka, znati osobne i grupne obveze, zadatke i dužnosti, biti svjesni dogovora, potrebnog materijala i opreme te razumjeti sigurnosne zahtjeve.“ (UNESCO, 2002, prema Anđić, 2007: 14). Slično se navodi i u *Pravilniku* (2014) u članku 21. u kontekstu obveza učenika: „a) sudjelovati u aktivnostima prije, tijekom i poslije izvanučioničke nastave ili drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti u skladu s planiranim; b) odgovorno izvršavati preuzete zadatke i obveze“ što pokazuje da se na izvanučioničku nastavu i njene oblike ne bi trebalo gledati kao na „zabavu“ ili „igru“ već kao ravnopravnu nastavu učioničkoj nastavi te se sukladno tome i ponašati. Nakon početne, prve faze, slijedi realizacija same terenske nastave što spada u drugu fazu. Druga je faza učenicima definitivno najzanimljivija zato što u toj fazi oni imaju priliku vidjeti i čuti sve ono o čemu su do tada diskutirali u učionici, a uz puno manje stresa i napetosti uzrokovanih formalnošću učionice. No, bez obzira na „opušteniju“ atmosferu na samoj terenskoj nastavi, i u ovoj fazi učenici imaju određene zadatke. „Učenici su ti koji vrše direktnu opservaciju (identificiranje, opisivanje, izgrađivanje, mjerenje,...), prikupljaju i bilježe podatke, skiciraju, izrađuju mape, upisuju, izrađuju inicijalne analize i interpretiraju gdje je moguće.“ (UNESCO, 2002, prema Anđić, 2007: 14). S druge strane, zadaća nastavnika je da „nadgleda razvoj aktivnosti svake skupine, pruža potrebnu pomoć te potiče i usmjerava učenike stalnom propitivanju i opažanju svijeta oko sebe.“ (Šag i sur., 2016: 71). Treća i ujedno posljednja faza jest evaluacija terenske nastave. Ova faza jednako je bitna kao i prve dvije te se nikako ne bi smjela zanemarivati. Detling smatra da „etapom evaluacije odgojno-obrazovnog procesa izvanučioničke nastave završava nastavna posjeta“ te da tu etapu „treba provesti odmah po završetku nastavne posjete.“ (2010: 267). To je svakako preporučljivo budući da su informacije, doživljaji i iskustva nakon terenske nastave svježiji te bi ih se trebalo na neki način zabilježiti/zapisati (esej, plakat, prezentacija, i sl.). U ovoj fazi, zadaci učitelja su „pružanje dodatnih informacija ako se zahtijevaju, usmjeravanje učenika na druge izvore kako bi

potvrdili svoje nalaze i zaključke te evaluacija cjelokupnog iskustva, uključujući organizaciju i rezultate terenskog rada i učenja.“ (UNESCO, 2002, prema Anđić, 2007: 14). Učenici osim što izrađuju prezentacije, pišu izvještaje, eseje ili nešto treće, također „provjeravaju svoje nalaze s drugima, uz pomoć učitelja testiraju hipoteze ako su bile postavljene, stvaraju zaključke, diskutiraju o zbunjujućim pitanjima i problemima, mogu dodatno istražiti neodgovorena pitanja.“ (UNESCO, 2002, prema Anđić, 2007: 14). S obzirom na sve izneseno, može se reći da bi svaka terenska nastava trebala započeti i završiti u školi. Poželjno je da u njoj pripremi, osim učitelja, sudjeluju i učenici, te je isto tako uputno da svi sudionici procijene uspješnost terenske nastave. Povratnim informacijama sudionika, nastavnik će dobiti uvid u to što se učenicima/sudionicima najviše dojmilo i na što treba staviti veći naglasak prilikom organiziranja sljedeće terenske nastave. Istovremeno će dobiti uvid u potencijalne poteškoće, probleme i ograničenja te će moći razraditi tehniku kako prevladati ili smanjiti nepoželjne faktore.

Terenska se nastava kao oblik izvanučioničke nastave može izvoditi na svim razinama školstva – od osnovne škole preko srednje pa sve do visokog školstva. Pregledom objavljenih članaka nekako se najčešće susreću članci vezani uz predmete osnovne škole, posebice geografije (Mihelčić, 2017., Šag i sur., 2016), prirode/biologije (Anđić, 2007., Đudik, 2019., Lukša i sur., 2014., Sever i sur., 2017), povijesti (Detling, 2010., Jagić i sur., 2012), te u slučaju međupredmetnog povezivanja povijesti i hrvatskog jezika (Jagić, 2010) te međupredmetnog povezivanja geografije i prirode (Šag i sur., 2016). S druge strane, manji je broj članaka posvećen srednjoškolskim predmetima (Petrović, 2018) te visokom školstvu (Urbanc i Družić, 1999). Razlog tomu može biti općenito manja zainteresiranost stručnjaka i znanstvenika za terensku nastavu na razini srednje škole i fakulteta ili općenito rjeđe provođenje takvog oblika nastave na tim razinama školstva u Hrvatskoj. Međutim, s obzirom na srednjoškolske nastavne programe koji su zatrpani velikim brojem nastavnih sadržaja koje nastavnici moraju ispredavati u relativno malom broju sati, nekako se čini da je ipak drugi razlog pravi razlog zašto se terenska nastava rjeđe provodi u srednjim školama i posljedično zašto ima manje napisanih radova upravo na tu temu. Uz malo mjesta u nastavnom programu za realizaciju izvanučioničke nastave, tu su još i financijske i organizacijske poteškoće o kojima sam pisala u ranijim odlomcima. U kontekstu srednjoškolske sociologije, Petrović navodi da je „propisan preopširan i prevelik broj nastavnih sadržaja koje nastavnici jednostavno ne stižu sa svojim učenicima obraditi“ postao iznimno veliki problem posebice „nakon uvođenja Državne mature.“ (2018: 44). „Iz tih razloga nastava sociologije je svedena

na frontalnu nastavu u kojoj se postižu gotovo isključivo samo kognitivni ciljevi naročito zato što se radi o teorijama i konceptima koji su za učenike poprilično apstraktni.“ (Petrović, 2018: 44). Suhoparna i frontalna nastava iznimno je problematična kada je riječ o predmetu sociologije iz razloga što je „svrha učenja i poučavanja nastavnog predmeta Sociologije usvajanje znanja i razvijanje vještina potrebnih za razumijevanje suvremenih društvenih odnosa, pojava i procesa.“ (Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta Sociologija: prijedlog, 2016) što se često ne može naučiti iz knjiga. Isto tako, sociologija „učeniku omogućuje sagledavanje složenosti društva i njegove unutarnje dinamike prepoznavanjem, razumijevanjem i analizom osnovnih elemenata društvene strukture i njihovih veza te procesa njihova nastajanja i promjene.“ (Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta Sociologija: prijedlog, 2016). Osim toga, „učenje sociologije potiče kritičko promišljanje stvarnosti, jer se sociologija kao znanost temelji na neprestanome propitivanju svih društvenih odnosa, od društvenih interakcija među pojedincima preko istraživanja utjecaja i važnosti medija i informacijske tehnologije u društvenome životu i svakodnevnici pa sve do općeg propitivanja odnosa čovjeka i prirode ili čovjeka i tehnologije te ostalih aspekata suvremenoga društva.“ (Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta Sociologija: prijedlog, 2016). Najbolji način kako to učenicima pokazati i objasniti jest terenskim radom gdje oni izlaze van učionice i u stvarnom svijetu, u odnosu s drugim individuama vide, promatraju i shvaćaju te odnose. Velika prednost sociologije jest mogućnost povezivanja s drugim predmetima odnosno područjima kao što su: jezično-komunikacijsko, matematičko, tehničko, informatičko, prirodoslovno, umjetničko i tjelesno-zdravstveno područje, čime se direktno ostvaruje međupredmetno povezivanje koje ima niz prednosti o čemu sam pisala u ranijim odlomcima.

3. CILJEVI I SVRHA

Svrha ovog rada jest kvalitativna procjena pedagoške prakse na temelju evaluacija dviju terenskih nastava i terenske nastave općenito iz perspektive učenika Prve gimnazije u Zagrebu te vrednovanje vlastitog iskustva tijekom provođenja ovog istraživanja. Razlog odabira posljednje etape odnosno evaluacije jest činjenica da se upravo ovoj fazi pridaje najmanja pozornost i često izostaje nakon povratka s terenske nastave. Međutim, ova faza terenske nastave jednako je bitna kao i prve dvije (priprema i realizacija) iz razloga što učenici u toj fazi imaju priliku iznijeti svoje mišljenje, osvrnuti se na provedenu terensku nastavu, postaviti pitanja koja možda nisu imala priliku tijekom trajanja terenske nastave i pokazati svoju kreativnost prilikom izrade eseja, plakata, prezentacije ili nečeg drugog što dogovore sa svojim nastavnikom. Ovakav način rada dokazano potiče kreativnost,

inovativnost i kritičko mišljenje kod učenika. Iz razloga što sam odabrala posljednju etapu odnosno evaluaciju terenske nastave, cilj mog istraživanja bio je utvrditi doživljaj i interes učenika za terensku nastavu nakon što su posjetili dvije vjerske zajednice u sklopu izbornog predmeta iz sociologije.

4. POLAZIŠTA I HIPOTEZE

S obzirom na dosadašnja istraživanja napravljena na temu terenske nastave, iako uglavnom na osnovnoškolskoj razini, dobiveni rezultati u kontekstu prednosti i nedostatka terenske nastave primjenjivi su i na srednjoškolskoj razini. Iz tog razloga, smatram da će sudionici ovog istraživanja pozitivno ocijeniti terenske nastave na kojima su sudjelovali te da će u globalu navesti više pozitivnih nego negativnih karakteristika. Isto tako smatram da će većina sudionika u ovom istraživanju prednost dati terenskoj nastavi nad učioničkom iz razloga što je složene sociološke teorije i koncepte lakše shvatiti i svladati neposrednim poučavanjem i učenjem „iz prve ruke“. Kao najčešće nedostatke terenske nastave, s obzirom na pročitane članke, smatram da će sudionici navoditi financijska ograničenja, poteškoće s prijevozom i nedovoljno provođenje terenske nastave. No, kao što sam već navela u uvodu, stvaranje općenitih zaključaka ili poopćavanje ovih rezultata na ostatak populacije nije moguće zbog malog broja učenika koji su sudjelovali u ovom istraživanju. Iz tog razloga, ove rezultate treba tumačiti pažljivo i u kontekstu ovakvog akcijskog istraživanja gdje treba ostati naglašeno da je ovo pojedinačno iskustvo pedagoške prakse koje ću kvalitativno vrednovati.

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

5.1. UZORAK

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku učenika trećih razreda srednje škole Prve gimnazije Zagreb (N=11)³. Učenici odabrani za sudjelovanje u istraživanju bili su polaznici izbornog predmeta Izborna sociologija. Budući da sam istraživački dio rada (evaluaciju terenske nastave) provodila u vrijeme strogih epidemioloških mjera zbog COVID-19 pandemije, bila sam primorana svaki aspekt istraživanja provesti online. Tako sam učenike pozvala na sudjelovanje putem e-maila i to na način da sam Poziv na istraživanje zajedno s linkom na anketni upitnik prosljedila njihovoj profesoricu koja je onda taj e-mail prosljedila učenicima odnosno sudionicima odabranim za istraživanje. Na taj se način, između ostalog,

---

³ Terensku nastavu u Baptističkoj crkvi pohađalo je svih 11 učenika, dok je u Budističkom centru bilo njih 10.

željela osigurati anonimnost sudionika budući da nisam imala pristup njihovim osobnim elektroničkim poštama niti drugim osobnim podacima.

5.2. INSTRUMENTI

Online anketni upitnik kreiran je *Google*-ovom opcijom, *Google* obrasci. Anketa je bila anonimna što znači da učenici ni u jednom pitanju nisu morali navoditi neki podatak koji bi otkrio njihov identitet. Isto tako, isključivanjem opcije prikupljanja IP adresa, željela se osigurati dodatna anonimnost i zaštita osobnih podataka sudionika. Online obrazac sastojao se od tri dijela:

a) uvodni dio – na prvoj stranici obrasca, učenicima su predstavljeni svrha i cilj istraživanja, mogući rizici, povjerljivost i zaštita osobnih podataka, dobrovoljno sudjelovanje te odustajanje u bilo kojem trenutku bez sankcija kao i očekivano trajanje ankete. Uz to, na kraju stranice bili su navedeni kontakt podaci autorice, kao i mentora, diplomskog rada u slučaju dodatnih pitanja ili nejasnoća. Prije negoli su sudionici prešli na drugi dio, morali su kliknuti na opciju „Pročitao/la sam upute za sudjelovanje u istraživanju te pristajem biti ispitanik/ica u istraživanju“ čime su potvrdili da žele sudjelovati te ih je program automatski prebacio na drugu stranicu gdje se nalazio anketni upitnik;

b) glavni dio – druga stranica obrasca sadržavala je anketu koja je bila podijeljena na tri dijela – prvi i drugi dio odnosili su se na dvije terenske nastave (posjet Baptističkoj crkvi u Zagrebu i Budističkom centru u Zagrebu) koje su učenici pohađali u školskoj godini 2019./2020. Treći dio ankete sastojao se od općenitih pitanja vezanih uz terensku nastavu i terensku nastavu u sklopu nastave iz sociologije⁴. Pitanja u anketi bila su zatvorenog i otvorenog tipa. Kod pitanja otvorenog tipa (sveukupno 8 pitanja), sudionici su mogli svojim riječima odgovoriti na postavljeno pitanje. Kod pitanja zatvorenog tipa (sveukupno 26 pitanja) bilo je pet mogućih odgovora kojima su pridruženi brojevi od 1 do 5 koji su u skladu s pitanjem iskazivali zadovoljstvo i procjenu određenog segmenta terenske nastave. Nakon riješenih svih pitanja, učenici su pritiskom na opciju „Podnesi“ poslali svoju ispunjenu anketu;

c) završni dio – na trećoj stranici obrasca nalazila se potvrda poslanih anketa kao i zahvala, te ponovno navedeni kontakt podaci autorice i mentora diplomskog rada u slučaju dodatnih pitanja i/ili nejasnoća.

5.3. PROVEDBA ISTRAŽIVANJA

---

⁴ Tablice s anketnim pitanjima nalaze se u Prilozima.

5.3.1. Terenske nastave (Baptistička crkva i Budistički centar) – prije evaluacije

Učenici su zajedno sa svojom profesoricom posjetili dvije vjerske zajednice (Baptističku crkvu u Zagrebu te Budistički centar u Zagrebu) u sklopu izbornog predmeta Izborna sociologija (u školskoj godini 2019./2020)⁵. To nisu jedine posjete koje su organizirane tijekom spomenute školske godine na tom predmetu, ali su dvije koje sam odlučila evaluirati u sklopu svog diplomskog rada. Te dvije posjete bile su organizirane kao terenska nastava i to dvosatna. Isto tako, spomenute terenske nastave nisu održane u istom danu već u dva različita dana. S obzirom da nisam prisustvovala terenskim nastavama, zamolila sam profesoricu da mi ispuni obrazac vezan uz provedene terenske nastave. Ono što me zanimalo jest koji su odgojno-obrazovni ciljevi tih terenskih nastava, očekivani ishodi aktivnosti, korištena nastavna sredstva kao i oblici rada, korištene metode, tehnike i postupci istraživanja, način realizacije aktivnosti, vremenik aktivnosti, troškovnik te načini praćenja i vrednovanja aktivnosti. Tablica s navedenim segmentima nalazi se u Prilozima (Tablica 4). Iz tablice je vidljivo da se segmenti kod dvije terenske nastave poklapaju. Isto tako, odgovori navode da dotična profesorica svoju nastavu organizira oko ideje i koncepta cjeloživotnog učenja kao i suvremenog školstva. Drugim riječima, iz tablice je vidljivo da je organizacija pa i realizacija terenskih nastava okrenuta prema učeniku, njegovom osobnom razvitku i tome da iz prve ruke i iz vlastitog iskustva nauči što više.

5.3.2. Evaluacija terenskih nastava

Evaluaciju terenskih nastava, kao što sam već spomenula, provela sam online anketnim upitnikom. Prva i posljednja stranica sadržavale su tehničke pojedinosti vezane uz samo istraživanje, a glavni dio sadržavao je anketna pitanja vezana uz dvije posjete vjerskim zajednicama i terensku nastavu općenito. Kako bi zaštitila identitet sudionika, umjesto prosljeđivanja ankete direktno na njihove osobne mail adrese, Poziv na istraživanje te link na anketu prosljedila sam njihovoj profesorici. Ona je zatim moj e-mail prosljedila svim svojim učenicima koji su pohađali predmet Izborna sociologija, njima 17. U prvom tjednu, anketu je ukupno ispunilo osmero učenika, a nakon slanja podsjetnika ponovno preko njihove profesorice, anketu je ispunilo još troje učenika. Budući da sam kao vremenski okvir stavila dva tjedna za ispunjavanje ankete, nakon dva tjedna, učenici više nisu mogli pristupiti anketi te sam kao konačan broj imala 11 učenika koji su pristupili i ispunili anketu.

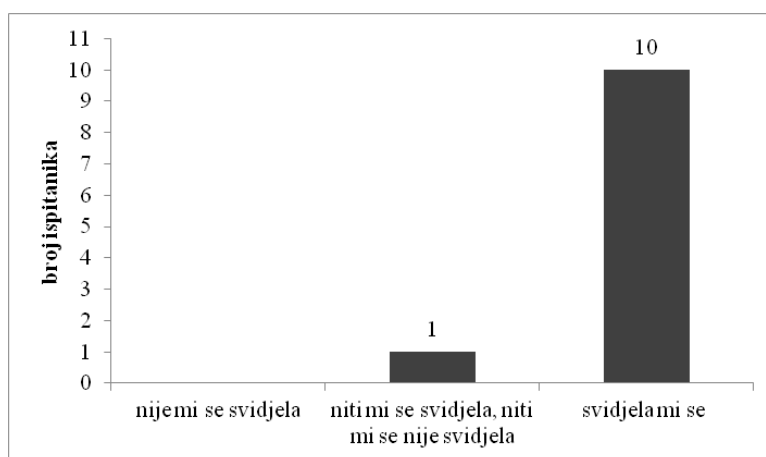
⁵ Terenske nastave u sklopu predmeta Izborna sociologija provedene su početkom 2020. godine prije negoli su uvedene stroge epidemiološke mjere i prije uvođenja karantene.

6. REZULTATI

Odgovori učenika odnosno rezultati ankete bit će podijeljeni u tri podnaslova. Prvo će biti predstavljeni rezultati ankete vezani uz posjet Baptističkoj crkvi, zatim rezultati odnosno odgovori učenika vezani uz posjet Budističkom centru te će naposljetku biti prikazani odgovori učenika na pitanja vezana uz terensku nastavu općenito i sociologiju. Bitno je naglasiti da se u ovom istraživanju radilo o vrlo malom prigodnom uzorku (N=11) zbog čega su napravljene određene preinake u kontekstu prikaza rezultata. Naime, u samom anketnom upitniku, učenici su svoje procjene i zadovoljstvo određenim segmentom mogli iskazati ljestvicom od 5 stupnjeva. Međutim, radi lakše interpretacije rezultata i činjenice da je istraživanju pristupio mali broj učenika, varijable smo rekodirali u 3 stupnja⁶.

6.1. Evaluacija terenske nastave – Baptistička crkva u Zagrebu

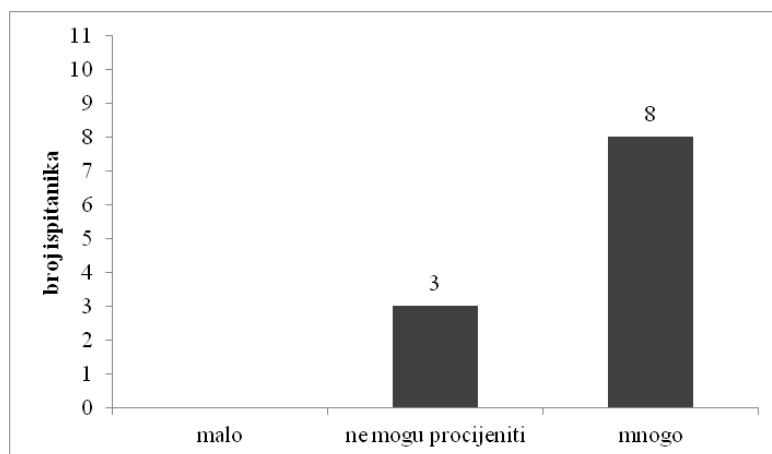
U prvom se setu pitanja od učenika tražilo da procijene i zaokruže odgovor koji je najviše odgovarao njihovom doživljaju i iskustvu prilikom posjete Baptističkoj crkvi u Zagrebu. Na prvo pitanje „*Koliko ti se sviđjela terenska nastava koju si pohađao/la?*“, deset učenika navelo je da im se terenska nastava sviđjela, dok je jedan učenik odabrao „*niti mi se sviđjela, niti mi se nije sviđjela*“ (slika 1).

Slika 1. Odgovori učenika na pitanje „*Koliko ti se sviđjela terenska nastava koju si pohađao/la?*“

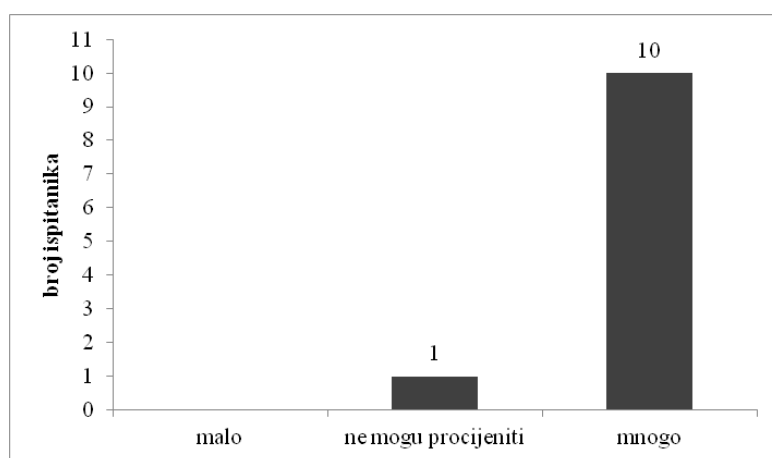
Na drugo pitanje „*Procijeni koliko novog znanja si usvojio/la na konkretnoj terenskoj nastavi.*“, osmero učenika procijenilo je da su usvojili mnogo znanja dok troje učenika nije moglo procijeniti (slika 2).

⁶ Varijable 1 i 2 predstavljale su negativnu procjenu ili nezadovoljstvo određenim segmentom te smo ih spojili dok su varijable 4 i 5 predstavljale pozitivnu procjenu ili zadovoljstvo određenim segmentom te smo ih također spojili.

Slika 2. Odgovori učenika na pitanje „Procijeni koliko novog znanja si usvojio/la na konkretnoj terenskoj nastavi.“

Na iduće pitanje „Procijeni koliko si proširio/la znanja na konkretnoj terenskoj nastavi koja si stekao/la na nastavi iz sociologije u učionici.“, jedan učenik odgovorio je „ne mogu procijeniti“, dok su ostali smatrali da su na konkretnoj terenskoj nastavi proširili znanja koja su stekla na nastavi iz sociologije (slika 3).

Slika 3. Odgovori učenika na pitanje „Procijeni koliko si proširio/la znanja na konkretnoj terenskoj nastavi koja si stekao/la na nastavi iz sociologije u učionici.“

Sljedeći set pitanja sadržavao je dva pitanja otvorenog tipa na koja su učenici mogli odgovoriti svojim riječima. Prvo pitanje glasilo je „Što ti se najviše sviđelo prilikom posjete Baptističkoj crkvi u Zagrebu?“. Najviše je bilo odgovora u kontekstu cjelokupnog doživljaja i ugođaja prilikom posjete crkvi. U nastavku slijede neki odgovori učenika:

„Pristupačnost i otvorenost za odgovaranje na pitanja koja su nas zanimala.“

„Gostoprimstvo, velika želja i volja gospođe koja tamo radi da odgovori na sva pitanja učenika.“

„Ljubaznost i gostoprimstvo kojim nas se primilo.“

„Otvorenost gospođe koja nas je upoznala s Crkvom.“

Neki učenici su istaknuli da im se najviše svidio izgled crkve, dok je tek nekolicina istaknula upoznavanje i učenje o vjerskoj zajednici koju su posjetili kao i proširivanje vlastitog znanja o različitim vjerskim zajednicama koje postoje u Zagrebu:

„učenje o njihovoj religiji“

„proširivanje vlastitog znanja“

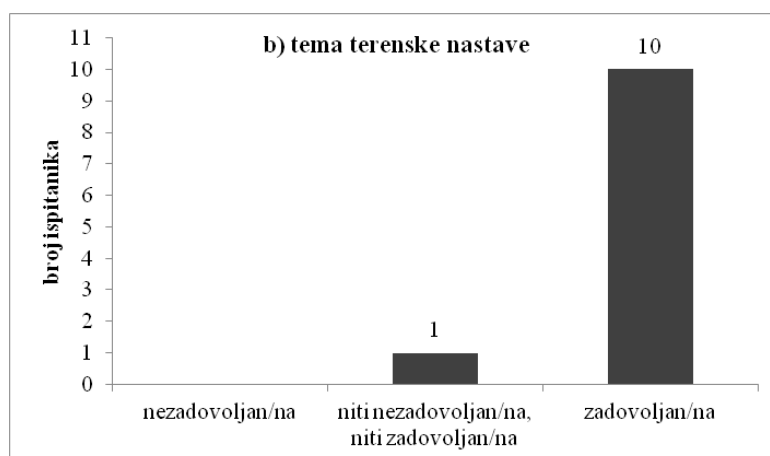
Iduće pitanje, suprotno onom prethodnom, bilo je *„Što ti se nije svidjelo prilikom posjete Baptističkoj crkvi u Zagrebu?“*. Više od polovice učenika odgovorilo je da im se sve svidjelo i zapravo nisu imali zamjerke. Dvoje učenika nije odgovorilo na ovo pitanje, dok su preostala tri učenika imala komentare vezane uz voditeljicu tamošnje vjerske zajednice i njen nastup:

„predugo pričanje te gospođe tamo“

„neki svjetonazori“

„Kada je ta ista gospođa rekla: U Bibliji piše da se homoseksualci Bogu gade.“

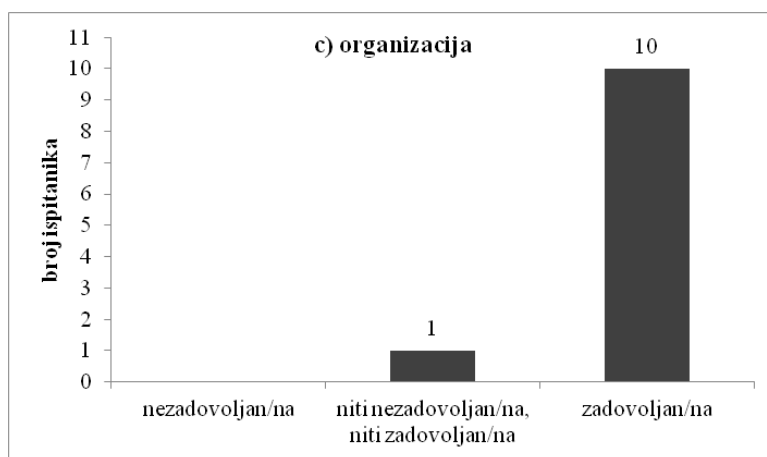
Treći set pitanja odnosio se na zadovoljstvo određenim segmentima terenske nastave, a to su bili: lokacija, tema terenske nastave, organizacija, prijevoz, zadatci i aktivnosti te timski rad. Prvi aspekt terenske nastave koji sam željela ispitati bilo je zadovoljstvo lokacijom terenske nastave. Pitanje je glasilo *„Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom (posjet Baptističkoj crkvi) s obzirom na: a) lokaciju?“*. Sedmero je učenika iskazalo zadovoljstvo lokacijom, a njih četvero izrazilo je da nisu *„niti nezadovoljni, niti zadovoljni“*. Sljedeći segment bio je tema terenske nastave odnosno upoznavanje različitih religijskih zajednica gdje su gotovo svi učenici, njih 10, izrazili veliko zadovoljstvo temom koja se obrađivala na konkretnoj terenskoj nastavi (slika 4).

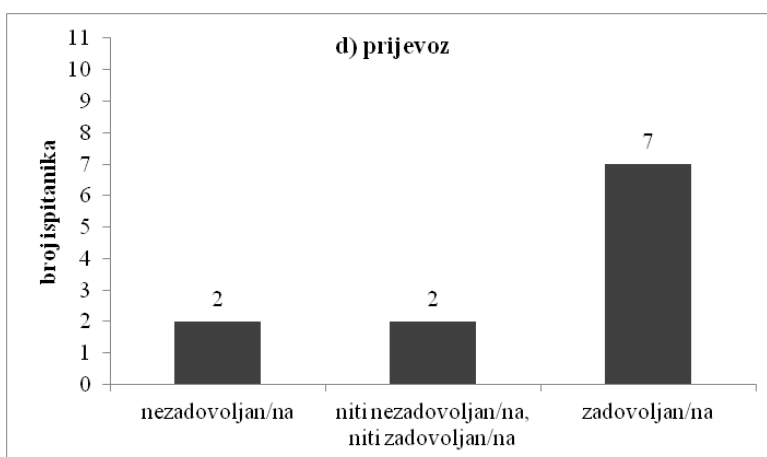
Slika 4. Odgovori učenika na pitanje „Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom (posjet Baptističkoj crkvi) s obzirom na: b) temu terenske nastave?“

„Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom s obzirom na: c) organizaciju?“ bilo je iduće pitanje te je, kao i kod prethodnog pitanja, većina učenika bila zadovoljna organizacijom što je vidljivo iz grafa (slika 5).

Slika 5. Odgovori učenika na pitanje „Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom (posjet Baptističkoj crkvi) s obzirom na: c) organizaciju?“

Kod pitanja o prijevozu, javila se ponešto drugačija tendencija negoli kod prijašnja dva pitanja. Naime, čak su dva učenika označila odgovor „nezadovoljan/na“ te isto toliko učenika „niti nezadovoljan/na, niti zadovoljan/na“, dok je ostalih sedmero učenika ipak bilo zadovoljno prijevozom (slika 6).

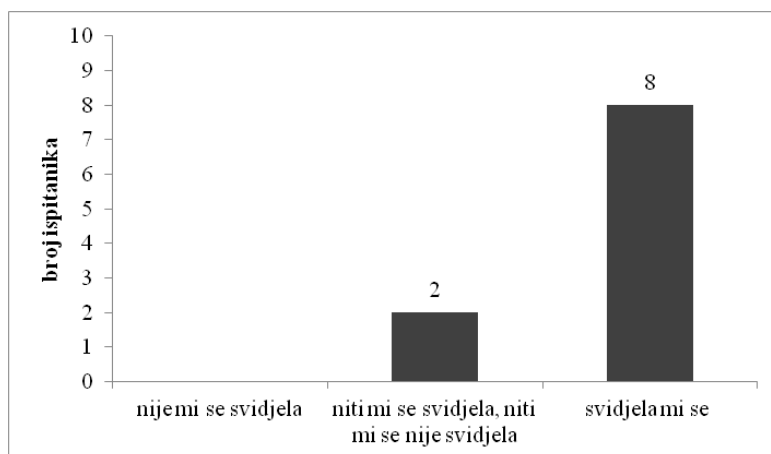

Slika 6. Odgovori učenika na pitanje „Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom (posjet Baptističkoj crkvi) s obzirom na: d) prijevoz?“

Što se tiče zadataka i aktivnosti, troje učenika naznačilo je da nisu „*niti nezadovoljni, niti zadovoljni*“, dok su preostali učenici izrazili zadovoljstvo tim segmentom. Posljednje pitanje u ovom setu pitanja ticalo se timskog rada odnosno koliko su učenici bili zadovoljni timskim radom na terenskoj nastavi u Baptističkoj crkvi. U ovom je pitanju osmero učenika označilo da su zadovoljni timskim radom, a preostalih troje učenika nije bilo „*niti nezadovoljno, niti zadovoljno*“.

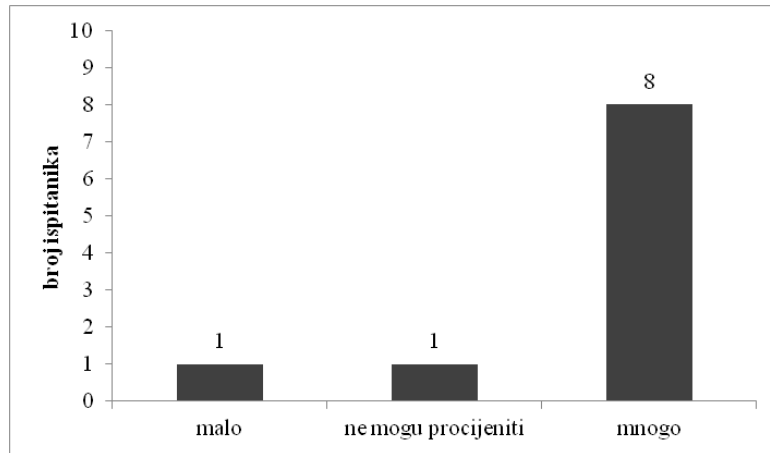
6.2. Evaluacija terenske nastave – Budistički centar u Zagrebu

Drugi dio ankete sadržavao je pitanja vezana uz posjetu Budističkom centru. Pitanja su bila identična prvom dijelu ankete gdje se evaluiralo zadovoljstvo posjete Baptističkoj crkvi. Odgovori učenika na prvo pitanje „*Koliko ti se sviđjela terenska nastava koju si pohađao/la?*“ bili su slični odgovorima za Baptističku crkvu. Osmero je učenika izjavilo da im se posjeta Budističkom centru u Zagrebu sviđjela, dok preostala dva učenika nisu odgovorila niti pozitivno niti negativno već su odabrala odgovor „*niti mi se sviđjela, niti mi se nije sviđjela*“ (slika 7).

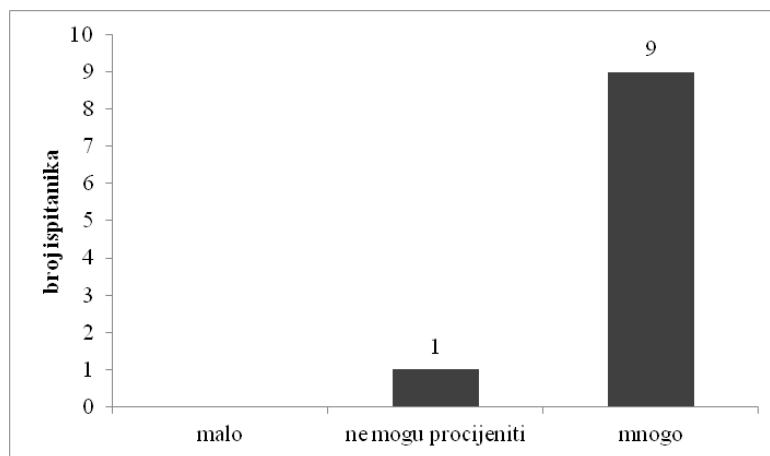
Slika 7. Odgovori učenika na pitanje „*Koliko ti se sviđjela terenska nastava koju si pohađao/la?*“

Kod sljedećeg pitanja, „*Procijeni koliko novog znanja si usvojio/la na konkretnoj terenskoj nastavi.*“, iako je većina učenika smatrala da su usvojili mnogo novog znanja, jedan učenik smatrao je da nije usvojio previše znanja odnosno da je usvojio malo znanja (slika 8).

Slika 8. Odgovori učenika na pitanje „*Procijeni koliko novog znanja si usvojio/la na konkretnoj terenskoj nastavi.*“

Ponovno je vrlo visok postotak pozitivnih odgovora bio i kod ovog pitanja „*Procijeni koliko si proširio/la znanja na konkretnoj terenskoj nastavi koja si stekao/la na nastavi iz sociologije u učionici.*“ Čak devetero od ukupno deset učenika smatra da su dodatno proširili svoje znanje iz učionice na konkretnoj terenskoj nastavi (slika 9).

Slika 9. Odgovori učenika na pitanje „*Procijeni koliko si proširio/la znanja na konkretnoj terenskoj nastavi koja si stekao/la na nastavi iz sociologije u učionici.*“

Nakon prvog seta pitanja, slijedila su ponovno dva opisna pitanja odnosno pitanja otvorenog tipa gdje su učenici navodili što im se svidjelo, a što nije na konkretnoj terenskoj nastavi. Na prvo pitanje „*Što ti se najviše svidjelo prilikom posjete Budističkom centru u Zagrebu?*“, učenici su pisali različite odgovore. Bilo je onih kojima se najviše dojmio sam interijer centra („*jastučići za sjedenje*“, „*prostirke*“) kao i eksterijer te ugođaj cjelokupne posjete („*atmosfera, gostoprimstvo, strpljenje, ljubaznost*“). Kao i kod evaluacije prve terenske

nastave, i ovdje su učenici navodili da im se svidio pristup i način predavača/učitelja koji ih je dočekao u Centru:

„Detaljnost učitelja koji nas je upoznao s budizmom.“
„Svidjelo mi se to što je predavač zbilja znao i uživao u tome što priča.“

Troje učenika navelo je da su naučili nešto novo i proširili vlastito znanje o budizmu:

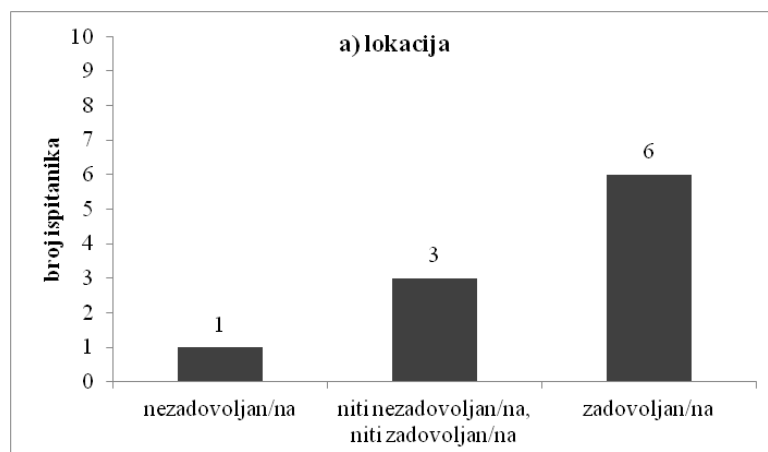
„Proširivanje vlastitog znanja.“
„Naučili smo više o budističkom načinu života.“
„pričanje i učenje“

S druge strane, pitanje učenicima što im se nije svidjelo prilikom posjete iznjedrilo je neke zanimljive odgovore u usporedbi s time što im se svidjelo. Troje učenika nije odgovorilo na ovo pitanje dok je troje navelo da im je sve bilo dobro. Ono što mi se posebno svidjelo kod odgovora su dvije krajnosti gdje je jedan učenik napisao „*kratko je trajalo*“, a drugi „*dugo je trajalo*“. Isto tako, dok se nekima jako svidio interijer i jastučići za sjedenje, neki nisu bili tog mišljenja:

„Malo mi je bilo neudobno sjediti na podu.“
„neudoban namještaj“

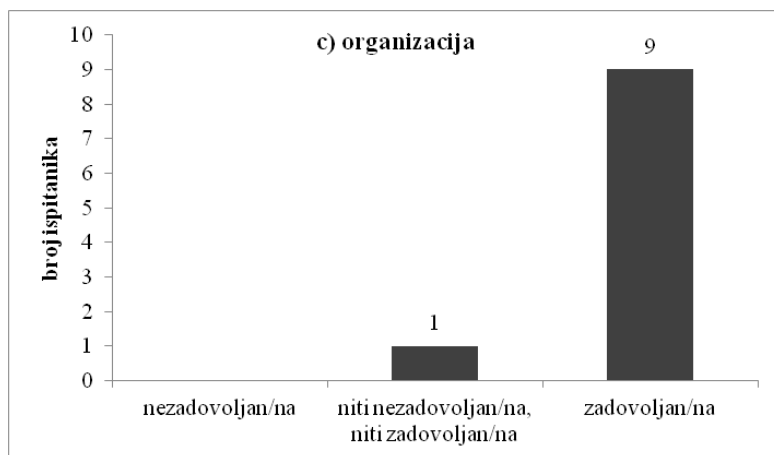
Jedan je učenik napisao da mu se nije sviđala „*monotonost*“, a drugi da mu se nije sviđela zgrada „*jer je bila stara i nije bio ugodan miris*“.

Treći set pitanja ponovno se fokusirao na određene segmente terenske nastave. Prvo pitanje bilo je vezano uz zadovoljstvo lokacijom same terenske nastave. Većina učenika, njih šestero, bilo je zadovoljno, troje je odabralo odgovor „*niti nezadovoljan/na, niti zadovoljan/na*“, a jedan učenik nije bio zadovoljan lokacijom ove terenske nastave (slika 10).

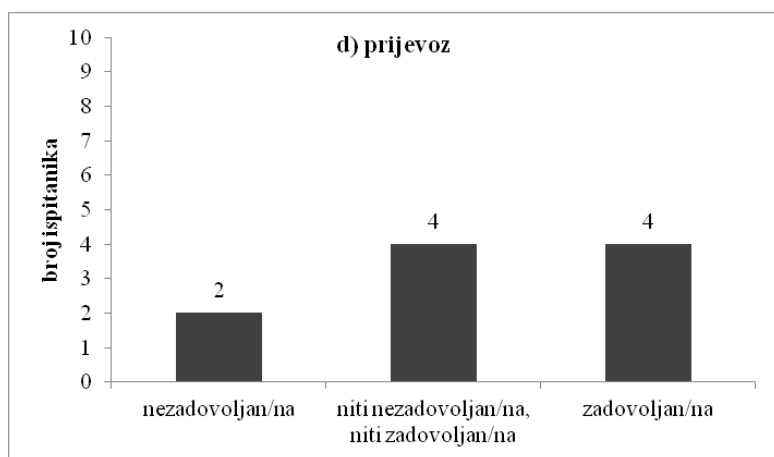
Slika 10. Odgovori učenika na pitanje „Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom (posjet Budističkom centru) s obzirom na: a) lokaciju?“

Naredno pitanje bilo je vezano uz temu terenske nastave te je sedmero učenika, od ukupno deset, iskazalo veliko zadovoljstvo tim aspektom. Učenici su i organizacijom terenske nastave bili vrlo zadovoljni što je vidljivo iz priloženog grafa (slika 11).

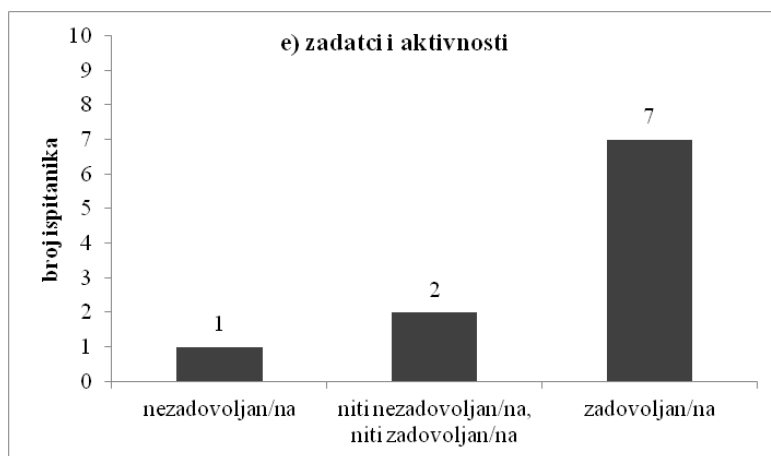
Slika 11. Odgovori učenika na pitanje „Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom (posjet Budističkom centru) s obzirom na: c) organizaciju?“

Baš kao i kod ankete vezane uz Baptističku crkvu i ovdje je prijevoz u određenoj mjeri negativno ocijenjen. Dvoje učenika naznačilo je da su nezadovoljni prijevozom, a četvero njih da nisu niti zadovoljni, niti nezadovoljni (slika 12).

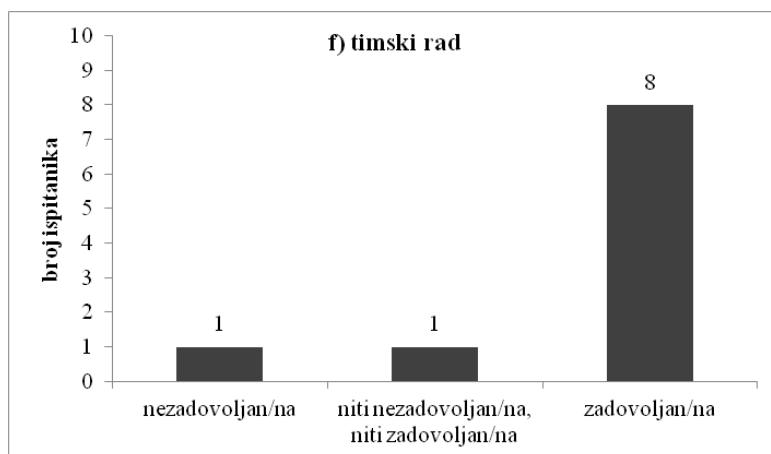
Slika 12. Odgovori učenika na pitanje „Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom (posjet Budističkom centru) s obzirom na: d) prijevoz?“

Iduće pitanje glasilo je „Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom s obzirom na: e) zadatke i aktivnosti?“ i dok je većina bila zadovoljna dodijeljenim zadacima i aktivnostima, jedan je učenik izrazio nezadovoljstvo po tom pitanju (slika 13).

Slika 13. Odgovori učenika na pitanje „Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom (posjet Budističkom centru) s obzirom na: e) zadatke i aktivnosti?“

Posljednje pitanje o terenskoj nastavi u Budističkom centru bilo je vezano uz timski. Slično kao i kod prethodnog pitanja, jedan učenik nije bio zadovoljan ovim segmentom dok su ostali izrazili zadovoljstvo (slika 14).

Slika 14. Odgovori učenika na pitanje „Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom (posjet Budističkom centru) s obzirom na: f) timski rad?“

6.3. Evaluacija terenske nastave općenito

U posljednjem dijelu anketnog upitnika, željela sam doznati kakvo je mišljenje te kakvi su stavovi učenika o terenskoj nastavi općenito. Također, zanimala me zainteresiranost učenika za sam predmet sociologije kao i njihovo viđenje provođenja terenske nastave iz

predmeta Izborna sociologija. Prvo pitanje bilo je vezano uz izborni predmet sociologije, „Smatraš li da se na izbornom predmetu iz sociologije provodi dovoljno terenske nastave?“. Pitanje je imalo samo dva ponuđena odgovora – da ili ne. Gotovo su svi učenici, njih 10, odgovorili potvrdno na ovo pitanje, dok je jedan učenik mišljenja da se ne provodi dovoljno terenske nastave. Drugo pitanje također je bilo da/ne pitanje, a glasilo je „Smatraš li da se provodi dovoljno terenske nastave u tvojoj školi iz drugih predmeta?“. Osmero učenika, odnosno većina, smatra da se ne provodi dovoljno terenske nastave iz drugih predmeta u njihovoj školi. Sljedeće pitanje bilo je „Jesi li već sudjelovao/la na terenskoj nastavi u ovoj školskoj godini (2019./2020.)?“ gdje je čak devetero učenika odgovorilo s „DA“. Četvrto pitanje vezalo se na treće: „Ako je odgovor na pitanje iznad potvrđan, napiši iz kojeg/kojih predmeta si pohađao/la terensku nastavu.“ Predmet Izborna sociologija najviše se puta spomenuo (4 puta), zatim predmet Sociologija (2), Hrvatski jezik (2), Povijest (1), Likovna umjetnost (1) te Fizika (1). Na odgovor „Iz kojih predmeta, po tvom mišljenju, bi bilo poželjno organizirati terensku nastavu?“, učenici su naveli veliku većinu predmeta koji su dio nastavnog plana i programa u gimnazijama RH i to sljedećim redoslijedom prema količini spominjanja u odgovorima: Biologija, Kemija, Geografija, Fizika, Povijest, Hrvatski jezik, Psihologija, Tjelesna i zdravstvena kultura, Sociologija. Jedan učenik naveo je da bi bilo poželjno terensku nastavu provoditi iz svih predmeta. Sljedeće pitanje glasilo je „Što bi naveo/la kao prednosti terenske nastave općenito?“:

„Više naučimo kada slušamo nekoga nego kada čitamo 20 stranica iz knjige.“

„Fizički odlazak na određeno i značajno mjesto, učenje od ljudi koji se direktno bave nekim područjem kojeg učimo u školi.“

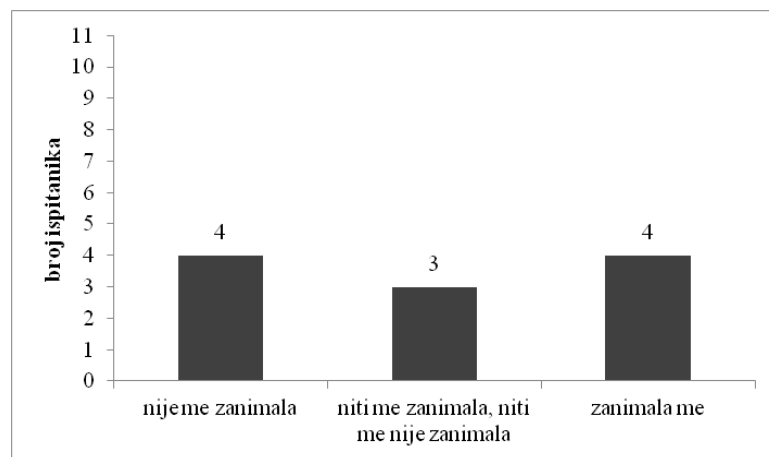
„Mogućnost učenja kroz iskustvo, uživo viđene situacije...“

„Bolje učenje i pohranjivanje informacija, lakše shvaćanje konteksta gradiva.“

„Različitost naspram normalne nastave, zanimljiva je, iako se ne doima kao klasična nastava u prostoru škole može se iz nje puno naučiti.“

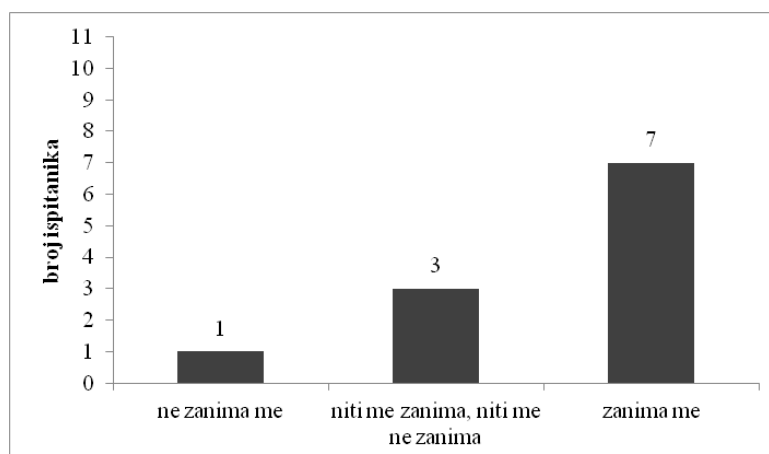
S druge strane, zanimali su me isto tako i nedostaci terenske nastave pa sam postavila pitanje „Što bi naveo/la kao nedostatke terenske nastave općenito?“. Najviše odgovora bilo je vezano uz prijevoz, udaljenost lokacije te lošu organizaciju. Jedan učenik smatra da je terenska nastava „utrošeno vrijeme“, a drugi kao nedostatak takve nastave vidi „puno glupih ljudi koji se samo žale i profesori koji se koncentriraju na takve“. Nakon pitanja otvorenog tipa, slijedilo je još pet pitanja zatvorenog tipa koja su se odnosila na sociologiju. Naredna dva pitanja bila su povezana na način da se u jednom pitanju tražilo od učenika da procjene svoj

interes za sociologiju prije odlaska na terenske nastave, a u drugom se tražilo da izraze svoj interes za sociologiju nakon posjete vjerskim zajednicama. Kod pitanja „*Koliki je bio tvoj interes za sociologiju prije odlaska na terenske nastave?*“, podijeljenost među odgovorima evidentna je. S jedne strane, četvero učenika nije bilo zainteresirano za sociologiju prije odlaska na terenske nastave, a s druge strane, isto toliko ih je bilo zainteresirano. Dakle, tendencija o podijeljenosti u interesu za samu sociologiju svakako je postojala prema ovim rezultatima. Preostala tri učenika označila su odgovor „*niti me zanimala, niti me nije zanimala*“ (slika 15).

Slika 15. Odgovori učenika na pitanje „*Koliki je bio tvoj interes za sociologiju prije odlaska na terenske nastave?*“

Kod idućeg pitanja, koje je bilo vezano uz prethodno, može se primijetiti izvjestan pomak odgovora na desnu stranu grafa koja je vezana uz pozitivnu percepciju sociologije. Drugim riječima, nakon provedenih terenskih nastava, nekolicina učenika se dodatno zainteresirala za sociologiju (slika 16).

Slika 16. Odgovori učenika na pitanje „*Koliko je tvoj interes za sociologiju nakon provedenih terenskih nastava?*“

Iduća dva pitanja bila su vezana uz motivaciju na terenskoj nastavi. Prvo pitanje glasillo je „*Koliko si motiviraniji/a učiti nastavne sadržaje na terenskoj nastavi iz sociologije?*“. Osmero učenika označilo je da su vrlo motivirani, jedan učenik označio je odgovor „*malo*“, a jedan učenik nije mogao procijeniti. Kod drugog pitanja „*Koliko si motiviraniji/a za rad kada sudjeluješ na terenskoj nastavi iz sociologije?*“ tendencija je također bila vrlo pozitivna gdje je čak devet učenika odgovorilo da su vrlo motivirani. Na posljednje pitanje u anketi, „*Stječeš li bolje i brže znanja vezana uz određenu temu na terenskoj nastavi iz sociologije?*“, svi su učenici odgovorili potvrdno odnosno „*DA*“.

7. RASPRAVA

Ovo prigodno akcijsko istraživanje provedeno na vrlo malom uzorku čiji se rezultati ne mogu poopćiti na ostatak populacije, upravo zbog malog broja sudionika, ipak je iznjedrilo određene tendencije i procjene. Upravo se zbog tih tendencija nadamo da će se više istraživača i praktičara uključiti u raspravu o ovoj temi. Doprinos i značaj terenske nastave dobro su poznati, međutim takva je vrsta nastave i dalje ozbiljno zakinjuta u suvremenom hrvatskom školstvu. Odgovori na pitanja gdje se ispitivao interes i doživljaj učenika za terensku nastavu, u skladu su s dosadašnjim saznanjima o glavnim prednostima i nedostacima ovakvog oblika izvanučioničke nastave. Učenici su pozitivno reagirali na samo provođenje terenske nastave, pozitivno su ocijenili organizaciju terenskih nastava, timski rad, zadatke i aktivnosti te samu temu terenske nastave. Ono što su učenici ocijenili negativno odnosno ono čime učenici nisu bili zadovoljni uglavnom se odnosilo na prijevoz i udaljenost same lokacije. U nastavku poglavlja posebno ću razraditi i usporediti rezultate terenske nastave u Baptističku crkvu i Budistički centar, a nakon toga ću raspraviti o rezultatima vezanim uz terensku nastavu općenito te uz predmet sociologije.

7.1. Evaluacija terenskih nastava – Baptistička crkva i Budistički centar

Prva tri pitanja ankete, i kod Baptističke crkve i kod Budističkog centra, učenici su ocijenili vrlo pozitivno. Većina odgovora nalazila se na pozitivnom dijelu skale odnosno učenici su uglavnom birali odgovore s pozitivnim konotacijama. Osim što su im se terenske nastave svidjele, većina učenika je procijenila da su upravo na te dvije terenske nastave usvojili i proširili znanje iz sociologije. Međutim, jedan je učenik kod pitanja „*Procijeni*

koliko novog znanja si usvojio/la na konkretnoj terenskoj nastavi.“ (koje se ticalo Budističkog centra) odabrao odgovor „*malo*“. Razlog iza toga može biti nezainteresiranost za tu konkretnu temu, a to je upoznavanje budističke vjerske zajednice, ili tom učeniku treba više usmenog i pismenog materijala da bi on smatrao da je usvojio mnogo ili vrlo mnogo znanja. Nažalost, domet ove ankete nije obuhvatio razloge zašto su učenici određenim aspektima bili zadovoljni, a nekima manje zadovoljni pa o razlozima možemo samo nagađati. Opisna pitanja koja su slijedila, iznjedrila su neke zanimljive doživljaje koje su učenici odlučili podijeliti u anketama. Tako se kod pitanja, gdje se tražilo od učenika da navedu što im se sviđjelo i što im se nije sviđjelo prilikom posjete Baptističkoj crkvi, mogao primijetiti drugačiji doživljaj kod učenika. Dok su jedni učenici navodili pozitivna iskustva i uživanje u govoru voditeljice koja ih je tamo primila, drugi se nisu baš slagali s nekim njenim svjetonazorima. Ovakvi različiti odgovori učenika koji su sudjelovali na istoj terenskoj nastavi i koji su istovremeno slušali govor voditeljice u crkvi, dokazuju koliko su učenici zapravo različiti te da učenici na različite načine percipiraju stvari oko sebe. Ovaj rezultat ide u prilog ideji o učeniku kao središnjem sudioniku odgojno-obrazovnog procesa (Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta sociologija: prijedlog, 2016) iz razloga što se učenik u takvom procesu smatra individualnim bićem s vlastitim promišljanjima i pogledima na svijet te bi trebao biti slobodan izraziti svoje mišljenje i viđenje određene situacije. Upravo se to, izražavanje vlastitog mišljenja, dogodilo u ovom upitniku jer je svaki učenik kod opisnih pitanja napisao što misli, bilo to dobro ili loše. To i jest cilj evaluacije da nastavnik ili osoba koja provodi terensku nastavu dobije povratne informacije od sudionika/učenika te da zatim te povratne informacije iskoristi na način da svaku sljedeću planiranu terensku nastavu nastoji poboljšati onime što se učenicima sviđjelo, a eliminirati ili umanjiti poteškoće koje su učenici negativno doživjeli. Kod pitanja koja su se ticala određenih aspekata terenske nastave kao što su lokacija, prijevoz, organizacija, zadatci i aktivnosti, timski rad te tema terenske nastave, mišljenja su bila podijeljena. Aspekt kojim su učenici prema rezultatima ankete bili najzadovoljniji jest organizacija terenske nastave. Iako se u nekim istraživanjima (Lukša i sur., 2014; Sever i sur., 2017) ističu upravo organizacijske poteškoće kao jedne od dviju najčešći poteškoća prilikom provođenja terenske nastave, čini se da je kod organiziranja ovih dviju terenskih nastava, nastavnica dobro svladala organizacijske poteškoće što potvrđuje zadovoljstvo učenika ovim segmentom. Ono gdje su učenici izražavali najveće nezadovoljstvo jest prijevoz. Učenici su na ove dvije terenske nastave, a i na druge koje su se održale u Zagrebu, morali doći privatni prijevozom. To znači da nije bio organiziran prijevoz za učenike koji su prisustvovali terenskoj nastavi već su oni o svome trošku morali doći do dogovorenog mjesta ili gradskim

prijevozom (bus, tramvaj, vlak) ili osobnim automobilom. To je moglo stvoriti poteškoće iz razloga što možda neki učenici ne žive blizu dogovorene lokacije, možda su imali poteškoće s usklađivanjem prijevoza (ako su morali mijenjati više prijevoznih sredstava i/ili linija), a nisu isključene ni financijske poteškoće kod organiziranja prijevoza. To su samo neke od prepreka s kojima su učenici možda bili suočeni te su stoga bili nezadovoljni ovim aspektom terenske nastave. Lukša i sur. (2014) su također problem prijevoza izdvojili kao jedan od problema na koji su se žalili kako učenici tako i učitelji. Jedan učenik je također izrazio nezadovoljstvo lokacijom u kontekstu Budističkog centra. Ostalim aspektima – tema terenske nastave, zadatci i aktivnosti, timski rad – učenici su prema rezultatima ankete bili zadovoljni. Suprotno nekim istraživanjima (Lukša i sur., 2014) gdje su učenici navodili kao nedostatak terenske nastave činjenicu da im nisu jasni zadatci i da im nije jasno što bi trebali raditi, evaluacija ovih dviju terenskih nastava to nije pokazala. Drugim riječima, učenici su izrazili zadovoljstvo ovim aspektom terenske nastave što govori da je nastavnica dobro objasnila i prije same posjete i tijekom same posjete koji su zadatci i aktivnosti učenika. S druge strane, timski rad se ponovno pokazao kao jedan od najpozitivnijih aspekata terenske nastave što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima (Borsos i sur., 2018., Detling, 2010., Husanović-Pejnović, 2011., Jagić, 2010).

7.2. Evaluacija terenske nastave – općenito

Rezultat prvog pitanja jasno je dao do znanja da se na izbornom predmetu iz sociologije u Prvoj gimnaziji Zagreb provodi dovoljno terenske nastave gdje je čak deset od ukupno 11 učenika potvrdno odgovorilo na ovo pitanje. Kod sljedećeg pitanja koje se ticalo provođenja terenskih nastava iz drugih predmeta, većina učenika smatra da se ne provodi dovoljno terenske nastave u njihovoj školi. No, rezultat idućeg pitanja pokazao je da je čak osmero učenika od ukupno 11 u školskoj godini 2019./20., pohađalo terensku nastavu iz nekog predmeta. Najviše puta se spomenuo izborni predmet Izborna sociologija, zatim obvezni predmet Sociologija, Hrvatski jezik, Povijest, Likovna umjetnost i Fizika. Ovaj rezultat zapravo pokazuje dobru praksu dotične škole gdje je, čini se, provođenje terenskih nastava iz različitih predmeta uobičajeno. Odgovori na sljedeće pitanje, „*Iz kojih predmeta, po tvom mišljenju, bi bilo poželjno organizirati terensku nastavu?*“, nisu iznenađujući. Učenici su naveli gotovo sve predmete koji se nalaze u nastavnom planu i programu za gimnazije što mi govori, s jedne strane, da učenici smatraju da je terenska nastava izvediva u sklopu bilo kojeg predmeta bez obzira na područje koje proučava. S druge strane, takav odgovor mi također ukazuje da učenici uživaju u takvom obliku izvanučioničke nastave te da

vrlo vjerojatno brže i lakše upamte određeno gradivo sudjelujući na terenskoj nastavi. Sljedeća dva pitanja bila su opisna i tražila su od učenika da napišu prednosti odnosno nedostatke terenske nastave općenito. Kao što je bilo i očekivano, učenici su kao prednosti navodili „*bolje učenje i pohranjivanje informacija*“, „*mogućnost učenja kroz iskustvo, uživo viđene situacije*“, „*više naučimo*“, „*različitost naspram normalne nastave*“, i slično. Upravo se svi ovi iskazi podudaraju s iskazima učenika u drugim istraživanjima i s navodima u knjigama koje su se bavile ovom tematikom (Bognar i Matijević, 2002., Borsos i sur., 2018., Detling, 2010., Husanović-Pejnović, 2011., De Zan, 1999., Jagić, 2010., Skok, 2002). Što se tiče glavnih nedostataka, ponovno kao što sam i očekivala s obzirom na pregled dosadašnje literature, najviše odgovora bilo je vezano uz prijevoz te udaljenost lokacije. Sljedeća dva pitanja zatvorenog tipa ukazala su na promjenu interesa kod učenika kada je u pitanju predmet sociologije. Naime, zanimalo me koliki je bio interes učenika prije odlaska na terensku nastavu i isto tako nakon posjete vjerskim zajednicama. Rezultat ta dva pitanja (slika 15 i slika 16) jasno ukazuje da se interes učenika od toga da ih sociologija nije zanimala promijenio do toga da ih zanima što je svakako pozitivan ishod terenskih nastava. Učenici su također izrazili da su izrazito motivirani za rad i učenje kada sudjeluju na terenskoj nastavi. Na posljednje pitanje svi su učenici odgovorili potvrdno odnosno svi učenici smatraju da brže i bolje stječu znanja na terenskoj nastavi negoli u učionici što je još samo jedan pokazatelj pozitivnog utjecaja izvanučioničkog načina učenja i poučavanja na učenike.

8. OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

Jedno od većih ograničenja ovog istraživanja svakako je bio mali uzorak odnosno mali broj sudionika (N=11) koji je prisustvovao istraživanju. Takav mali uzorak koji je ujedno i nereprezentativan ne dopušta nam da na temelju rezultata zaključujemo o ostatku populacije niti da izvodimo generalizacije. Isto tako, još jedno ograničenje je uključivanje samo jedne škole odnosno jednog razreda u istraživanje. Svakako bi uputa bila za svako sljedeće istraživanje da se uključi više razreda pa čak i više škola u samo istraživanje čime bi se automatski dobio veći broj sudionika što je uvijek poželjno upravo zbog izvođenja i iznošenja određenih zaključaka pa možda čak i generalizacija. Sljedeće ograničenje tiče se metode i načina prikupljanja podataka. Naime, u prvotnom nacrtu istraživanja, namjera je bila fizički otići zajedno s učenicima na terenske nastave te tamo kao promatrač pratiti njihove reakcije, međusobne odnose, komunikaciju s nastavnicom i ostalim relevantnim sudionicima terenske nastave. Isto tako, tijekom obilaženja vjerskih zajednica, provodila bih kratke intervjuje koje bi snimala pomoću snimača zvuka i na taj način bih dobila od učenika neposredne doživljaje,

viđenje određenih situacija te njihova razmišljanja o određenim temama. Međutim, zbog pandemije i strogih epidemioloških mjera koje su gotovo svaki aspekt života prikovale uz računala, bila sam primorana pronaći alternativu svojoj prvotnoj zamisli. Iz tog sam razloga odlučila provesti online anketni upitnik koji, iako je iznjedrio određene zanimljive tendencije i opažanja, imao je i nedostataka. Mogući najveći nedostatak je tip pitanja koja su većinom bila zatvorenog tipa. Kod takvih pitanja, učenici su na skali od 1 do 5 iznosili svoje procjene i zadovoljstvo odnosno nezadovoljstvo i na tome je evaluacija ostala. Iz tog razloga nije poznato zašto su učenici nekim segmentima bili više ili manje zadovoljni. Tome bi se moglo, u budućim istraživanjima, doskočiti u obliku potpitanja gdje bi se od učenika tražilo objašnjenje za odabir određenog stupnja na skali. Iako svjesna istraživačkih ograničenja, smatram da je ovo vrijedno, svojevrsno pionirsko, istraživanje koje bi u budućnosti svakako trebalo dodatno istražiti i proširiti s ciljem osvješćivanja važnosti takvog oblika nastave.

9. ZAKLJUČAK

Ovim se istraživanjem želio utvrditi interes i doživljaj učenika Prve gimnazije Zagreb (koji su pohađali predmet Izborna sociologija u šk. godini 2019./20.) za terensku nastavu, kao jedan od oblika izvanučioničke nastave, koja prema prethodnim istraživanjima može produbiti i proširiti znanja stečena na nastavi. Isto tako, istraživanja odgojno-obrazovne prakse pokazala su da učenici rado sudjeluju u različitim izvanučioničkim aktivnostima i ovo istraživanje nije bilo iznimka. Ispunjavanjem kratkog upitnika o terenskoj nastavi, učenici su jasno iznijeli svoje mišljenje o različitim aspektima terenske nastave te su naveli prednosti i nedostatke takve nastave. Kao glavne prednosti učenici su naveli brže i lakše učenje, bolje pohranjivanje informacija te učenje iz vlastitog iskustva. Ovi podaci nisu iznenađujući jer je općepoznato da iskustvenim učenjem učenici, pa i ljudi općenito, lakše i bolje pamte te će upravo kontakt učenika s prirodom i okolinom dovesti do trajnog znanja. Kao glavne nedostatke učenici su izdvojili problem prijevoza i udaljenost samih lokacija gdje su se terenske nastave održavale. No, bez obzira na poteškoće koje su učenici izdvojili, oni su i dalje uživali u terenskim nastavama te su bili motivirani učiti i ispunjavati zadane zadatke i aktivnosti. To nam pak ukazuje na to da su terenske nastave bile dobro organizirane i osmišljene što je od iznimne važnosti za uspjeh svake terenske nastave. Iz odgovora učenika, jasno se mogla vidjeti različitost u mišljenju učenika gdje su neki učenici određene stvari doživjeli i prihvatili pozitivno dok su drugi te iste stvari doživjeli negativno. Ovakav rezultat pokazuje koliko je svaki učenik individualno za sebe te kao individualno biće ima svoja razmišljanja, svoje interese, doživljaje, strahove, ambicije i želje. Iz tog je razloga od presudne važnosti slušati glasove

učenika jer se međusobnim razumijevanjem i slušanjem osiguravaju svi bitni preduvjeti za provođenje ne samo izvanučioničke nastave već nastave uopće. Ono što su učenici također istaknuli jest činjenica da bi na gotovo svakom predmetu koji se predaje u gimnazijama bilo poželjno organizirati terensku nastavu. Drugim riječima, nije bitno radi li se o predmetima prirodoslovnog, umjetničkog, društveno-humanističkog ili nekog drugog područja, rezultati ove ankete pokazali su da učenici smatraju da je terenska nastava primjenjiva u svakom području. U kontekstu ovog istraživanja, smatram da bi terenska nastava svakako trebala biti rezervirana za predmet sociologije iz razloga što se sociološke teorije i koncepti mogu doimati prilično apstraktni ukoliko se ne objasne na adekvatan način. Isto tako, komplicirani termini i sociološka razmišljanja često postaju konfuzni jer ih učenici teško povezuju sa svojom svakodnevicom. Iz tih razloga smatram da je od iznimne važnosti učenicima približiti sociologiju i sociološke teorije na njima razumljiv način, a to je najbolje učiniti tako da se sociološke teme povežu s njihovom okolinom i svakodnevnim životom. Ovo istraživanje samo je još jedno u nizu koje je pokazalo da terenska nastava ima brojne prednosti te ju učenici čak i usprkos određenim nedostacima, preferiraju nad učioničkom frontalnom nastavom. Naravno da ovo istraživanje ima i svojih ograničenja te bi se u budućnosti svakako trebalo razmotriti ponavljanje ovog istraživanja na većem broju sudionika i sa još opširnijim i detaljnijim anketnim upitnikom. No, ovo je istraživanje iznjedrilo zanimljive rezultate i tendencije koje svakako treba dalje istraživati.

10. LITERATURA

1. Anđić, D. (2007). Učenje i poučavanje prirode i društva na otvorenim prostorima. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu*, 2(3), 7-23.
2. Bognar, L., Matijević, M. (2002). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Borsos, E., Borić, E., & Patocskai, M. (2018). Budimo in! Podučavajmo vani!. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 20(3), 843-866.
4. Detling, D. (2010). Izvanučionička nastava u muzeju Slavonije. *Povijest u nastavi*, 8(16 (2)), 259-269.
5. De Zan, I. (1999). *Metodika nastave prirode i društva*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Đuđik, S. (2019). *Izvanučionička nastava prirode i društva u zoološkom vrtu*. Diplomski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću.
7. Habek, K. (2015). *Mišljenje učitelja o izvanučioničkoj nastavi prirode i društva*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
8. Husanović-Pejnović, D. (2011). *Održivi razvoj i izvanučionička nastava u zavičaju*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Jagić, S. (2010). Izvanučionička nastava u muzeju Dvor Trakošćan. *Povijest u nastavi*, 8(16 (2)), 299-308.
10. Jagić, S., Poljak, S., & Stančić, D. (2012). Mogućnosti realizacije dodatne nastave povijesti–izvanučionička nastava u Hrvatskom povijesnom muzeju, Hrvatskom školskom muzeju i Hrvatskom državnom arhivu. *Povijest u nastavi*, 10(19 (1)), 97-104.
11. Jedličko, J. (2007). *Nastavne strategije i socijalni oblici rada u izvanučioničkoj nastavi prirode i društva*. Magistarski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
12. Jelavić, F. (1998). *Didaktika*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
13. Liebl, D. (2009). Učimo putujući. *Napredak: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu*, 150(1), 90-95.

14. Lukša, Ž., Žamarija, M., Dragić Runjak, T., & Sinković, N. (2014). Terenska nastava prirode i biologije u osnovnoj školi. *Educatio biologiae: časopis edukacije biologije*, (1), 69-79.
15. Mihelčić, N. (2017). Terenska nastava i međupredmetno povezivanje u nastavi geografije. *Andragoški glasnik: Glasilo Hrvatskog andragoškog društva*, 21(1-2 (36)), 67-74.
16. Mlinarević, V., & Brust Nemet, M. (2011). Aktivni sudionici unaprjeđivanja kvalitete školskih izvannastavnih aktivnosti. *Međunarodna naučna konferencija o negovanju talenata Kanjiža (3; 2011)*.
17. *Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta sociologija: prijedlog* (2016). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
18. Petrović, K. (2018). *Muzej kao mjesto formalnog učenja za osnovnu i srednju školu*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
19. Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno – obrazovnih aktivnosti izvan škole (NN 67/2014).
20. Sever, I., Vranić, M., Bošnjak, K., Čačić, I., Protulipac, M., & Klepac, M. (2017). Procjene učitelja i učenika o izvanučioničkoj nastavi u prirodi u osnovnim školama Grada Zagreba. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 24(1), 95-108.
21. Skok, P. (2002). *Izvanučionička nastava*, Zagreb: Pedagoški servis.
22. Šag, M., Turić, N., Čerba, D., & Turković Čakalić, I. (2016). U potrazi za jelenkom (*Lucanus cervus Linnaeus, 1758*) – primjer izvanučioničke nastave. *Educatio biologiae: časopis edukacije biologije*, (2.), 67-77.
23. Urbanc, K., & Družić, O. (1999). Evaluacija terenske nastave studenata socijalnog rada. *Ljetopis socijalnog rada*, 6(1), 39-58.

11. SAŽETAK

Učenje pukih činjenica napamet, usvajanje preopširnih nastavnih sadržaja, frontalni i suhoparni oblik učioničke nastave – samo su neka od obilježja tradicionalne nastave u kojoj je jedina učenikova zadaća slušati što mu nastavnik predaje. Sve brži razvoj suvremenog društva, zahtijeva transformaciju školstva od tradicionalnog do suvremenog u kojem je učenik u fokusu odgojno-obrazovnog procesa. Takva transformacija između ostalog zahtijeva uvođenje nekih novih nastavnih, izvannastavnih i izvanučioničkih aktivnosti koje će pridonijeti cjelokupnom razvoju učenika, i fizičkom i psihičkom. Jedan od načina kako pospješiti samu kvalitetu nastave, a istovremeno obrazovati mlade, kritički nastrojene, inovativne, kreativne i samostalne osobe jest terenska nastava. Istraživanja koja su proučavala kvalitetu terenske nastave kao jedan oblik izvanučioničke nastave, došla su do zaključka da terenska nastava ima niz prednosti kako za učenike tako i za učitelje. U ovom je radu cilj bio istražiti doživljaj i interes učenika Prve gimnazije Zagreb za terensku nastavu. Istraživanje je provedeno anonimnom online anketom, a rezultati su potvrdili dosadašnja istraživanja. Kao glavne prednosti učenici su navodili bolje i brže učenje te usvajanje činjenica, a kao glavne nedostatke naveli su poteškoće s prijevozom i udaljenost lokacije.

ključne riječi: terenska nastava, izvanučionička nastava, izborna sociologija, sociologija, srednja škola

12. ABSTRACT

Learning mere facts, learning content too in-depth, frontal and boring form of classroom teaching - these are just some of the features of traditional teaching in which the only task of the student is to listen to what the teacher teaches him. The increasingly rapid development of modern society requires the transformation of education from traditional to modern in which the student is the focus of the educational process. Such a transformation requires, among other things, the introduction of some new teaching activities as well as some new extracurricular activities that will contribute to the overall development of student, both physical and mental state. One of the ways to improve the quality of teaching, and at the same time to educate young, critical, innovative, creative, and independent people, are field teaching. Research that has studied the quality of fieldwork as a form of extracurricular activity has concluded that fieldwork has many benefits for both students and teachers. In this paper, the aim was to explore the experience and interest of students of the First Gymnasium Zagreb for fieldwork. The research was conducted through an anonymous online survey, and the results confirmed previous research. The main advantages were better and faster learning, and the main disadvantages were difficulties with transportation and the distance to the location.

keywords: field work, outdoor teaching, outdoor learning, sociology, high school

13. ŽIVOTOPIS

Dora Kolarić rođena je 1995. godine u Varaždinu. Osnovnu školu završila je u Novom Marofu, nakon čega upisuje Prvu gimnaziju Varaždin te maturira 2014. godine. Iste godine upisuje Filozofski fakultet u Zagrebu, dvopredmetni studij: fonetika/sociologija. 2017. godine postaje prvopristupnica fonetike i sociologije te upisuje diplomski studij. Na diplomskom studiju, upisuje znanstveno usmjerenje fonetike i nastavnički smjer sociologije. Za vrijeme svog studija bila je aktivna članica studentskog kluba Eufonija te je sudjelovala i organizirala nekoliko projekata unutar Kluba. Za projekt FonET 2015, zajedno sa svojim kolegama fonetičarima, primila je Posebnu Rektorovu nagradu. Održala je izlaganje na međunarodnom skupu "*Značenje u jeziku - od individualnoga do kolektivnoga*" u organizaciji Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku u Rijeci, 2019. godine. Na međunarodnoj online konferenciji *Beszédkutatás – Speech Research 2020* održala je izlaganje pod nazivom „Lingual coarticulation in voiced and voiceless postalveolar fricatives in cochlear implant users: EPG evidence from Croatian“.

14. PRILOZI

Tablica 1. Prikaz anketnih pitanja (otvorenih i zatvorenih) vezanih uz terensku nastavu provedenu u Baptističkoj crkvi u Zagrebu s pridruženim skalama kod zatvorenog tipa pitanja.

TERENSKA NASTAVA – BAPTISTIČKA CRKVA					
1. Procijeni i zaokruži odgovor koji najviše odgovara tvom doživljaju i iskustvu prilikom posjete Baptističkoj crkvi u Zagrebu u sklopu terenske nastave iz sociologije.					
1.a) Koliko ti se svidjela terenska nastava koju si pohađao/la?	1 – <i>nije mi se nimalo svidjela</i>	2 – <i>nije mi se svidjela</i>	3 – <i>niti mi se svidjela, niti mi se nije svidjela</i>	4 – <i>svidjela mi se</i>	5 – <i>jako mi se svidjela</i>
1.b) Procijeni koliko novog znanja si usvojio/la na konkretnoj terenskoj nastavi?	1 – <i>nimalo</i>	2 – <i>malo</i>	3 – <i>ne mogu procijeniti</i>	4 – <i>mnogo</i>	5 – <i>vrlo mnogo</i>
1.c) Procijeni koliko si proširio/la znanja na konkretnoj terenskoj nastavi koja si stekao/la na nastavi iz sociologije u učionici?	1 – <i>nimalo</i>	2 – <i>malo</i>	3 – <i>ne mogu procijeniti</i>	4 – <i>mnogo</i>	5 – <i>vrlo mnogo</i>
2. Što ti se najviše svidjelo prilikom posjete Baptističkoj crkvi u Zagrebu? (pitanje otvorenog tipa)					
3. Što ti se nije svidjelo prilikom posjete Baptističkoj crkvi u Zagrebu? (pitanje otvorenog tipa)					
4. Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom (posjet Baptističkoj crkvi) s obzirom na:					
4.a) lokaciju	1 – <i>izrazito nezadovoljan/na</i>	2 – <i>nezadovoljan/na</i>	3 – <i>niti nezadovoljan/na, niti zadovoljan/na</i>	4 – <i>zadovoljan/na</i>	5 – <i>izrazito zadovoljan/na</i>
4.b) temu terenske nastave	1 – <i>izrazito nezadovoljan/na</i>	2 – <i>nezadovoljan/na</i>	3 – <i>niti nezadovoljan/na, niti zadovoljan/na</i>	4 – <i>zadovoljan/na</i>	5 – <i>izrazito zadovoljan/na</i>
4.c) organizaciju	1 – <i>izrazito nezadovoljan/na</i>	2 – <i>nezadovoljan/na</i>	3 – <i>niti nezadovoljan/na, niti zadovoljan/na</i>	4 – <i>zadovoljan/na</i>	5 – <i>izrazito zadovoljan/na</i>
4.d) prijevoz	1 – <i>izrazito nezadovoljan/na</i>	2 – <i>nezadovoljan/na</i>	3 – <i>niti nezadovoljan/na, niti zadovoljan/na</i>	4 – <i>zadovoljan/na</i>	5 – <i>izrazito zadovoljan/na</i>
4.e) zadatke i aktivnosti	1 – <i>izrazito nezadovoljan/na</i>	2 – <i>nezadovoljan/na</i>	3 – <i>niti nezadovoljan/na, niti zadovoljan/na</i>	4 – <i>zadovoljan/na</i>	5 – <i>izrazito zadovoljan/na</i>
4.f) timski rad	1 – <i>izrazito nezadovoljan/na</i>	2 – <i>nezadovoljan/na</i>	3 – <i>niti nezadovoljan/na, niti zadovoljan/na</i>	4 – <i>zadovoljan/na</i>	5 – <i>izrazito zadovoljan/na</i>

Tablica 2. Prikaz anketnih pitanja (otvorenih i zatvorenih) vezanih uz terensku nastavu provedenu u Budističkom centru u Zagrebu s pridruženim skalama kod zatvorenog tipa pitanja.

TERENSKA NASTAVA – BUDISTIČKI CENTAR					
1. Procijeni i zaokruži odgovor koji najviše odgovara tvom doživljaju i iskustvu prilikom posjete Budističkom centru u Zagrebu u sklopu terenske nastave iz sociologije.					
1.a) Koliko ti se svidjela terenska nastava koju si pohađao/la?	1 – <i>nije mi se nimalo svidjela</i>	2 – <i>nije mi se svidjela</i>	3 – <i>niti mi se svidjela, niti mi se nije svidjela</i>	4 – <i>svidjela mi se</i>	5 – <i>jako mi se svidjela</i>
1.b) Procijeni koliko novog znanja si usvojio/la na konkretnoj terenskoj nastavi?	1 – <i>nimalo</i>	2 – <i>malo</i>	3 – <i>ne mogu procijeniti</i>	4 – <i>mnogo</i>	5 – <i>vrlo mnogo</i>

1. c) Procijeni koliko si proširio/la znanja na konkretnoj terenskoj nastavi koja si stekao/la na nastavi iz sociologije u učionici?	1 – <i>nimalo</i>	2 – <i>malo</i>	3 – <i>ne mogu procijeniti</i>	4 – <i>mного</i>	5 – <i>vrlo mnogo</i>
2. Što ti se najviše sviđelo prilikom posjete Budističkom centru u Zagrebu? (pitanje otvorenog tipa)					
3. Što ti se nije sviđelo prilikom posjete Budističkom centru u Zagrebu? (pitanje otvorenog tipa)					
4. Koliko si zadovoljan/na s terenskom nastavom (posjet Budističkom centru) s obzirom na:					
4. a) lokaciju	1 – <i>izrazito nezadovoljan/na</i>	2 – <i>nezadovoljan/na</i>	3 – <i>nići nezadovoljan/na, nići zadovoljan/na</i>	4 – <i>zadovoljan/na</i>	5 – <i>izrazito zadovoljan/na</i>
4. b) temu terenske nastave	1 – <i>izrazito nezadovoljan/na</i>	2 – <i>nezadovoljan/na</i>	3 – <i>nići nezadovoljan/na, nići zadovoljan/na</i>	4 – <i>zadovoljan/na</i>	5 – <i>izrazito zadovoljan/na</i>
4. c) organizaciju	1 – <i>izrazito nezadovoljan/na</i>	2 – <i>nezadovoljan/na</i>	3 – <i>nići nezadovoljan/na, nići zadovoljan/na</i>	4 – <i>zadovoljan/na</i>	5 – <i>izrazito zadovoljan/na</i>
4. d) prijevoz	1 – <i>izrazito nezadovoljan/na</i>	2 – <i>nezadovoljan/na</i>	3 – <i>nići nezadovoljan/na, nići zadovoljan/na</i>	4 – <i>zadovoljan/na</i>	5 – <i>izrazito zadovoljan/na</i>
4. e) zadatke i aktivnosti	1 – <i>izrazito nezadovoljan/na</i>	2 – <i>nezadovoljan/na</i>	3 – <i>nići nezadovoljan/na, nići zadovoljan/na</i>	4 – <i>zadovoljan/na</i>	5 – <i>izrazito zadovoljan/na</i>
4. f) timski rad	1 – <i>izrazito nezadovoljan/na</i>	2 – <i>nezadovoljan/na</i>	3 – <i>nići nezadovoljan/na, nići zadovoljan/na</i>	4 – <i>zadovoljan/na</i>	5 – <i>izrazito zadovoljan/na</i>

Tablica 3. Prikaz anketnih pitanja (otvorenih i zatvorenih) vezanih uz stavove o terenskoj nastavi općenito s pridruženim skalama kod zatvorenog tipa pitanja.

OPĆENITO O TERENSKOJ NASTAVI					
1. Smatraš li da se na izbornom predmetu iz sociologije provodi dovoljno terenske nastave?	DA			NE	
2. Smatraš li da se provodi dovoljno terenske nastave u tvojoj školi iz drugih predmeta?	DA			NE	
3. Jesi li već sudjelovao/la na terenskoj nastavi u ovoj školskoj godini (2019./2020.)	DA			NE	
4. Ako je odgovor na pitanje iznad potvrđan, napiši iz kojeg/kojih predmeta si pohađao/la terensku nastavu? (pitanje otvorenog tipa)					
5. Iz kojih predmeta, po tvom mišljenju, bi bilo poželjno organizirati terensku nastavu? (pitanje otvorenog tipa)					
6. Što bi naveo/la kao prednosti terenske nastave općenito? (pitanje otvorenog tipa)					
7. Što bi naveo/la kao nedostatke terenske nastave općenito? (pitanje otvorenog tipa)					
8. Koliki je bio tvoj interes za sociologiju prije odlaska na terenske nastave?	1 – <i>nije me uopće zanimala</i>	2 – <i>nije me zanimala</i>	3 – <i>nići me zanimala, nići me nije zanimala</i>	4 – <i>zanimala me</i>	5 – <i>jako me zanimala</i>
9. Koliko je tvoj interes za sociologiju nakon provedenih terenskih nastava?	1 – <i>ne zanima me uopće</i>	2 – <i>ne zanima me</i>	3 – <i>nići me zanima, nići me ne zanima</i>	4 – <i>zanima me</i>	5 – <i>jako me zanima</i>
10. Koliko si motiviraniji/a učiti nastavne sadržaje na terenskoj nastavi iz sociologije?	1 – <i>nimalo</i>	2 – <i>malo</i>	3 – <i>ne mogu procijeniti</i>	4 – <i>mного</i>	5 – <i>vrlo mnogo</i>
11- Koliko si motiviraniji/a za rad kada sudjeluješ na terenskoj nastavi iz sociologije?	1 – <i>nimalo</i>	2 – <i>malo</i>	3 – <i>ne mogu procijeniti</i>	4 – <i>mного</i>	5 – <i>vrlo mnogo</i>
12. Stječeš li bolje i brže znanja vezana uz određenu temu na terenskoj nastavi iz	DA			NE	

Tablica 4. Prikaz izvanučioničke aktivnosti – Terenska nastava: Baptistička crkva u Zagrebu/Budistički centar u Zagrebu sa svim segmentima koje nastavnik planira godišnjim planom i programom.

AKTIVNOST	Terenska nastava - dvosatna BAPTISTIČKA CRKVA U ZAGREBU/BUDISTIČKI CENTAR U ZAGREBU
RAZREDNI ODJEL	Učenici trećih razreda (predmet: Izborna sociologija)
ODGOJNO-OBRAZOVNI CILJEVI	Upoznati se s postojanjem različitih religijskih zajednica
ISHODI AKTIVNOSTI	Učenik: - izražava pozitivne osobne i društvene vrijednosti; - analizira društvene i kulturne (religijske) različitosti, jednakosti i identitete - suradnički uči - kritički promišlja - razvija pozitivne stavove prema različitostima, drugima i drugačijima
NASTAVNA SREDSTVA	/
OBLICI RADA	Individualni, grupni
METODE, TEHNIKE I POSTUPCI ISTRAŽIVANJA	Promatranje
NAČIN REALIZACIJE AKTIVNOSTI	Izvanučionična nastava, odlazak u sjedište vjerske zajednice, iskustvena nastava
VREMENIK AKTIVNOSTI	Jesen/zima školske godine 2019./2020.
FINANCIJSKA SREDSTVA ZA REALIZACIJU AKTIVNOSTI (TROŠKOVNIK)	/
NAČINI PRAĆENJA I VREDNOVANJA AKTIVNOSTI	Formativno (vrednovanje kao učenje – samovrednovanje i samoprocjena), vrednovanje za učenje